



Kartlegging av barns tidlige tilgang til norsk tegnspråk

Rapport 2022 - 08

Proba-rapport nr. 2022-08, Prosjekt nr. 21048
ISSN: 1891-8093
AG, GMV, KMV, AAN/, TT, 1.3.2022
--
Offentlig

Kartlegging av barns tidlige tilgang til norsk tegnspråk

Utarbeidet for Språkrådet

Forord

Rapporten dokumenterer en utBarnedning gjennomført for Språkrådet. Kontaktpersoner hos oppdragsgiver har vært Sonja Myhre Holten. Vi takker for saklig og hyggelig samarbeid.

Videre takker vi alle som stilte opp til intervju. En del måtte strekke seg litt ekstra fordi korona-pandemien preget arbeidssituasjonen mens prosjektet pågikk.

Hos Proba har Audun Gleinsvik vært prosjektleder, mens Gro Malene Vestøl, Kaja Meeg Valvatne og Anja Aaheim Naper har gjort det meste av arbeidet.

Oslo 1. mars 2022

Innhold:

SAMMENDRAG OG KONKLUSJONER	1
1 INNLEDNING	5
1.1 Bakgrunn.....	5
1.1.1 Språkpolitikken i et historisk perspektiv	5
1.1.2 Sentrale aktører i oppfølgingen av barn med hørselstap	7
1.1.3 Regelverk knyttet til tegnspråkopplæring.....	8
1.2 Problemstillinger.....	10
2 METODE	11
2.1.1 Dokumentgjennomgang	11
2.1.2 Intervjuundersøkelse	11
3 OFFENTLIG INFORMASJON OM HØRSELSTAP OG NORSK TEGNSPRÅK..	13
4 ORGANISERING OG KOMPETANSE.....	17
4.1 Oppfølging av hørselstap og PPTs ansvar	17
4.1.1 Avdekking av hørselstap og tidlig oppfølging.....	17
4.1.2 PPTs rolle og ansvar	18
4.2 PPTs kompetanse og kunnskap om norsk tegnspråk.....	20
4.2.1 Kompetanse internt i PPT.....	20
4.2.2 Hvor henter PPT kompetanse eksternt?.....	22
4.3 Arbeidsdeling og samarbeid	22
5 INFORMASJON, VEILEDNING OG RÅD	25
5.1 Perspektiver på tegnspråk og bimodal språkopplæring.	25
5.1.1 PPTs perspektiver på bimodal tospråklig språkopplæring	25
5.2 Hva gir PPT av informasjon, veiledning og råd om norsk tegnspråk	29
5.2.1 PPTs erfaring med oppfølging av saker som omhandler hørselstap	30
5.2.2 Sentrale retningslinjer.....	31
6 HVA PÅVIRKER BARNES TILBUD OM OPPLÆRING I OG PÅ TEGNSPRÅK ...	33
6.1 Foreldrenes valg.....	33
6.2 Tegnspråktilbudet i kommunen.....	33
6.3 Tilgang på tegnspråkmiljø	35
6.4 Effekten av ny språklov	36
7 VÅRE VURDERINGER AV BEHOV FOR INFORMASJONSTILTAK	38
LITTERATUR.....	39

Sammendrag og konklusjoner

Resymé

Den nye språkloven fastslår at norsk tegnspråk er språklig og kulturelt likeverdig med norsk. Det er mangelfull kunnskap om hvilke råd og hvilket tilbud som gis til familier med hørselhemmede barn når det kommer til opplæring i og på tegnspråk. Utredningen omhandler disse forholdene.

Forskning viser at flerspråklig opplæring, herunder parallell opplæring i tale- og tegnspråk, styrker barns språkutvikling. I lys av dette, anbefaler Statlig spesialpedagogisk tjeneste (Statped) at hørselhemmede barn får opplæring i begge språk, inntil man eventuelt får klare indikasjoner på at barnet vil velge enten tegnspråk eller talespråk – understøttet av hørselshjelpemidler. Valg av tegnspråk kan imidlertid kreve mye av hele familien.

Utredningen viser at det er kommunenes Pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT) og Statped som er de viktigste rådgiverne for foreldrene om språkvalg i saker med nyoppdaget hørselstap hos barn. I hovedsak tyder vår informasjon på at PP-tjenestene gir råd og veiledning som samsvarer med det som gis av Statped. En del av PP-tjenestene er imidlertid tilbakeholdne med å gi råd og understreker at språkvalg er foreldrenes valg.

Vi ser at veileder fra Helsedirektoratet knyttet til hørselshemming hos barn ikke samsvarer fullt ut med dagens status for tegnspråk.

I mange kommuner er det ikke noe godt tegnspråkmiljø og opplæringstilbud. Dette kan føre til at barn som har behov for det ikke får tilstrekkelig opplæring eller at foreldre ikke ser opplæring i og på tegnspråk som et reelt alternativ.

Bakgrunn

Språkloven som trådte i kraft i 2022, definerer norsk tegnspråk som det nasjonale tegnspråket og et selvstendig minoritetsspråk. Det er nedsatt et offentlig utvalg – Tegnspråkutvalget – som skal se på behov for tiltak for å følge opp lovendringen. Språkrådet vil bidra til kunnskapsgrunnlaget. Denne utredningen kan ses som et bidrag til dette kunnskapsgrunnlaget.

Problemstilling

Følgende problemstillinger besvares i undersøkelsen:

- *Hvilken kunnskap om norsk tegnspråk har ansatte som veileder foreldre til døve og (mistenkt) hørselshemmede barn?*
- *Hvilke råd om språkvalg får foreldre til barn med nyoppdaget hørselstap?*
- *Hvilke faktorer avgjør om barn får tilbud og kunnskap om opplæring i og på tegnspråk?*

Metode

I prosjektet har vi studert veiledningsmateriell og andre dokumenter fra relevante statlige myndigheter og intervjuet relevante aktører på statlig og kommunalt nivå.

Konklusjoner og tilrådinger

Aktører og roller

En viktig del av utredningen har vært å kartlegge rollefordelingen mellom involverte aktører som jobber med hørselshemmede barn.

Hørselshemming hos barn blir oftest oppdaget allerede under nyfødt-screening på fødeklinikken. I tilfeller der hørselstap oppdages, skal foreldrene få tilbud om at melding sendes PPT og Statped. Foreldrene skal også få tilbud om informasjon og veiledning knyttet til hørselstapet, gjerne fra PPT og/eller Statped.

Det er foreldrene som velger hvilke(t) språk barnet skal ha.

Hos enkelte barn kan hørselshemming oppstå eller oppdages først senere, enten på helsestasjon, hos fastlege eller i noen tilfeller i barnehagen. Foreldrene skal da få tilsvarende tilbud om råd og informasjon som det de får når det oppdages hos nyfødte.

Mange barn får i dag implantat eller høreapparat som gjør det mulig for en del hørselshemmede å utvikle talespråk, mer eller mindre på linje med personer uten hørselshemming. Barn med hørselshemming vil derfor behandles i spesialisthelsetjenesten og få hørselshjelpemidler samtidig som de eventuelt lærer tegnspråk.

De viktigste aktørene i oppfølgingen av barn med hørselstap og deres foreldre er:

- Spesialisthelsetjenesten:
 - Fødeklinikk
 - Høresentraler ved sykehusene
 - Audiologiske spesialister (herunder for diagnose og vurdering av implantat, høreapparat)
- Primærhelsetjenesten:
 - Helsestasjoner
 - Fastleger (utredning)
- Spesialpedagogiske tjenester:
 - Statped
 - Kommunale PP-tjenester
- Utdanning:
 - Utdanningsdirektoratet (Udir)
 - Kommunale utdanningsmyndigheter
 - Barnehager og skoler

Spesialisthelsetjenesten vil primært arbeide for at barnet skal kunne høre og bruke hørselen.

De spesialpedagogiske tjenestene har hovedansvar for å understøtte et godt språkvalg (tegn- og/eller talespråk) og opplæring og andre tiltak for god språkutvikling hos barnet. Utdanningsmyndighetene på ulike nivåer skal sikre opplæring i og på barnets språk og for å sikre andre tiltak for å oppfylle målene i opplæringsloven.

Hva er et godt språkvalg for hørselshemmede barn?

I følge Statped tyder forskning klart på at flerspråklighet ikke svekker utviklingen av noen av språkene hos barn, men snarere stimulerer utviklingen. Dette gjelder også parallell opplæring i tegn- og talespråk, såkalt bimodal tospråklig opplæring.

Ofte vil det være uklart hvor godt hørselshjelpemidler på sikt vil fungere for et barn. Mange hørselshemmede vil på sikt velge talespråk, men for en del vil dette innebære svak språkutvikling. Dette bildet kan indikere at det vil være fornuftig å starte med innlæring av både tale- og tegnspråk, inntil man eventuelt finner at det ene fungerer klart bedre enn det andre.

For foreldrene kan det innebære en betydelig belastning å velge tegnspråk for barnet. De må selv lære seg tegnspråk og legge til rette for at barnet får mulighet til å utvikle språket. I mange kommuner finnes det ikke noe tilstrekkelig tegnspråkmiljø, og familier kan derfor se seg tvunget til å flytte.

Hvordan omtales tegnspråk – språk eller verktøy?

Statped, Utdanningsdirektoratet (Udir) og Nasjonal behandlingstjeneste for hørsel og psykisk helse (NBHP) omtaler tegnspråk som et eget og fullverdig språk, tilsvarende den status språket har i den nye språkloven.

Helsedirektoratet utga i 2017 veilederen «Retningslinjer for hørsel hos små barn». Den omhandler i hovedsak medisinske forhold og ikke språkvalg. Tegn omtales som en «kommunikasjonsform» og tegnspråk ikke som et eget språk.

Intervjuene tyder på at Statped og PP-tjenestene, som er de viktigste rådgiverne for språkvalg, gir råd om å satse på tegnspråk og tospråklighet for små barn med nedsatt hørsel. Dette samsvarer med det skriftlige materialet vi har gjennomgått fra Statped. Enkelte PP-tjenester sier de er tilbakeholdne med å gi råd og at de bare gir informasjon.

Kompetanse hos ansatte som gir informasjon og råd

På spørsmål om hvilken kompetanse som kreves for å kunne følge opp barn med hørselstap på en god måte, nevner informantene blant annet kunnskap om tilrettelegging, tekniske hjelpemidler, spesialpedagogiske tiltak og språkutvikling og språkvalg. I tillegg må man ha oversikt over hvilke andre aktører som kan bidra og hjelpetilbudet de har, slik at man kan henvise videre.

Det fødes om lag 150 hørselshemmede barn i Norge hvert år, mens vi har 356 kommuner. I mange kommuner har de derfor liten eller ingen erfaring med å yte tjenester til hørselshemmede nyfødte og småbarn. I store kommuner har de derimot mye erfaring.

PP-tjenestene kan støtte seg på Statped som rådgiver. Statped kan også gi råd direkte til foreldrene. Informantene i kommunene er overveiende positive i sin omtale av samarbeidet med Statped.

I PP-tjenestene er det mange ansatte med relevant hørselsfaglig utdanning, herunder logopeder og audiopedagoger. Likevel finnes det mange kommuner der PP-tjenesten har svak kompetanse på feltet. De som har hørselsfaglig kompetanse, har heller ikke nødvendigvis kompetanse på tegnspråk. Enkelte av informantene i PP-tjenestene nevner at de har gått på kurs om språkvalg og tilbud til hørselshemmede barn i regi av Statped. Vårt inntrykk er likevel at kompetansen er varierende og at kompetanseoppbyggingen er lite systematisert.

Tilbudet til familier med hørselshemmede barn

Vi har ikke vurdert om tilbudet til familier med hørselshemmede barn er tilfredsstillende, men kartlagt forutsetningene for å gi et godt tilbud.

Tilbudet til familier med hørselshemmede barn varierer betydelig mellom kommuner. Det er en klar tendens til at tilbudet er bedre i store enn i små kommuner. Dette har sammenheng med antallet hørselshemmede barn i kommunen, tilgang til relevant kompetanse (blant annet tegnspråklærere) og at det ofte eksisterer et tegnspråkmiljø, det vil si fellesskap der flere bruker tegnspråk.

Gjennom intervjuene har vi fått informasjon som viser klart at det også er store forskjeller når det gjelder hvor langt kommunene strekker seg for å lage et godt opplegg. Mens enkelte små kommuner over tid klarer å bygge opp et godt tilbud, har vi også sett et eksempel på en kommune som må sies å ha gitt opp. Videre har vi fått anekdotisk informasjon om at familier har sett seg nødt til å flytte fordi det ikke fantes noe tegnspråkmiljø på stedet.

Foreldrene som velger at barna deres skal få opplæring i og på tegnspråk, får tilbud om tegnspråkopplæring i regi av Statped.

I mange kommuner er det ingen ansatte i barnehager som kan tegnspråk. I tilfeller der det er mangel på kompetanse, kan det være vanskelig å kvalitetssikre opplæringen barna får. De største kommunene har ansatte med relevant kompetanse og egne barnehager der det brukes tegnspråk.

1 Innledning

1. januar 2022 ble en ny språklov iverksatt (språkloven 2021). Gjennom loven er norsk tegnspråk formelt blitt anerkjent som det nasjonale tegnspråket, og det fastslås at norsk tegnspråk er språklig og kulturelt likeverdig med norsk. Dette innebærer blant annet at offentlige aktører har et sektorspesifikt ansvar for å verne og fremme norsk tegnspråk utover det som følger av særlovgivningen.

Som oppfølging av et foreslått tiltak i Prop. 108 L (2019-2020) oppnevnte den daværende regjeringen et tegnspråkutvalg som har fått i oppdrag å utarbeide en NOU om tegnspråkfeltet (Prop. 108 L (2019-2020), Regjeringen 2021). NOU-en skal gi grunnlag for en fornyet tegnspråkpolitikk i tråd med språkloven. Hovedoppdraget er å se på hvordan tilgangen til tegnspråk kan forbedres i relevante sektorer. Blant annet skal utvalget gjennomgå lovverk, ordninger og tiltak som omfatter norsk tegnspråk, sammenfatte tilgjengelig kunnskap om hvordan regelverk som sikrer bruk av tegnspråk fungerer i praksis, samt innhente ny kunnskap om hva som er hovedutfordringene når det gjelder tilgangen til tegnspråk og hvordan disse utfordringene virker inn på ulike områder i livet. Utvalget skal også gi innspill til tiltak og ordninger som kan forbedre tilgangen til norsk tegnspråk (Regjeringen 2021). Språkrådet skal bidra med kunnskapsgrunnlag til utvalget. I den forbindelse har Språkrådet gitt Proba i oppdrag å gjennomføre en kartlegging av barns tidlige tilgang til norsk tegnspråk.

Prosjektet har primært blitt innrettet mot kommunenes Pedagogisk-psykologisk tjeneste (heretter kalt PPT eller PP-tjenesten), hvor vi har undersøkt PPTs kunnskap om norsk tegnspråk, hva PPT gir av informasjon, råd og veiledning knyttet til tegnspråk og hvilke faktorer som er av betydning for om barn får tilbud og kunnskap om opplæring i og på tegnspråk.

1.1 Bakgrunn

Språk er grunnleggende for menneskets kognitive utvikling og et helt sentralt redskap for læring, kommunikasjon og samhandling. Hørselen spiller normalt en viktig rolle i disse prosessene, og det er avgjørende for barn og unges utvikling at de har tilgang til et kommunikativt felleskap (Utdanningsdirektoratet 2015).

Tidlig innsats ved hørselstap og tilrettelegging for samspill og kommunikasjon er derfor viktig. Foreldre må få informasjon om hvordan de kan legge til rette for å kommunisere med sitt barn, og det offentlige har et viktig ansvar for å legge til rette for at informasjon om norsk tegnspråk blir gitt så tidlig som mulig.

1.1.1 Språkpolitikken i et historisk perspektiv

Gjennom historien har det offentlige Norge hatt skiftende offisielle holdninger til de ulike språkene i landet (Språkrådet 2021). I lang tid ønsket staten kun ett språk – norsk – i Norge, og fornorsking, assimilering og tvang kjennetegnet minoritetspolitikken og språkpolitikken. Tegnspråkbrukere er en språklig minoritet i Norge, som i likhet med andre språklige minoriteter har blitt utsatt for språklig undertrykking. I Prop. 108 L (2019-2020) vises det blant annet til at det helt frem til 1980-tallet ikke var tillatt å bruke tegnspråk på døveskolene, og at undervisningen foregikk uten bruk av tegnspråk. Det fremgår at døve og hørselshemmede elever måtte gjemme seg for å snakke sammen og opplevde skam ved bruk av tegnspråk i det offentlige.

På 1980-tallet tiltok forskning på norsk tegnspråk, og etter dette tok det kort tid før utdanningssektoren anerkjente norsk tegnspråk som et eget språk. Det var samtidig ikke før ved St.meld.nr 35 (2007-2008) *Mål og mening* at norsk tegnspråk ble anerkjent som en del av kulturarven og på lik linje med andre minoritetsspråk (Meld. St 35 (2007-2008).

Først i 2022 har norsk tegnspråk blitt anerkjent som det nasjonale tegnspråket og språklig og kulturelt likestilt med norsk (språkloven 2021).

Språkrådet viser samtidig til at offentlige myndigheter har ulike tilnærminger i møte med døve og hørselshemmede i dag, og peker på at mange ikke får tilstrekkelig tilgang til norsk tegnspråk (Språkrådet 2021). Litteraturen viser til at faktorer som kunnskap og holdninger i de offentlige tjenestene har stor betydning for den informasjon og veiledning som foreldre til døve og hørselshemmede barn får (Språkrådet 2021, Prop. 108 L (2019-2020)). Herunder følger det at ulike og uriktige oppfatninger og mangel på kunnskap blant ansatte i offentlige tjenester kan føre til at døve eller hørselshemmede barn ikke får nødvendig eller hensiktsmessig tilgang til tegnspråk (Prop. 108 L (2019-2020)). Blant annet vises det i Prop. 108 L (2019-2020) til at det foreligger en bred, men uriktig, oppfatning om at flerspråklighet er et hinder for å lære norsk språk godt. Dette bidrar til å skape et press på minoritetsspråk som tegnspråk, og kan føre til at færre får opplæring i og tilgang til språket. Dette skjer til tross for at forskningslitteraturen peker på at det å lære flere språk ikke har negative konsekvenser for å lære norsk språk.

Ifølge Språkrådet (2021) er det mange foreldre til døve og hørselshemmede barn som opplever å bli møtt av offentlige aktører med at de må ta et språkvalg mellom norsk og tegnspråk på vegne av sine barn. Dette strider imidlertid med språklovsproposisjonen, der det fremgår at enkeltmennesker skal få anledning til å uttrykke seg på førstespråket sitt og på fellesspråket norsk. Språkrådet tar til orde for at helsesektoren i større grad må følge opp den offentlige språkpolitikken og ta det språkpolitiske sektoransvaret for å verne og fremme norsk tegnspråk. Helsemyndighetene må legge til rette for at så mange som mulig får tilgang til norsk tegnspråk.

Språkrådet viser til at det er viktig at døve og hørselshemmede barn får tilgang til tegnspråk av god kvalitet og at manglende tilgang øker risikoen for forsinket språkutvikling og i verste fall språkdeprivasjon (Språkrådet 2021).

Inkludering i barnehage og skole

Hvorvidt barn med hørselshemming skal få et tilpasset opplæringstilbud i ordinær barnehage eller skole (nærskolen) eller i egne ressursbarnehager eller -skoler, er en del av debatten rundt nærskoleprinsippet og inkludering av personer med nedsatt funksjonsevne. Det er et sentralt prinsipp i Norge at elever i grunnskolen har rett til å gå på sin nærskole (jfr. opplæringsloven § 8-1). Dette gjelder også elever med nedsatt funksjonsevne, og det er lagt vekt på at disse ikke skal isoleres i egne klasser eller på egne skoler (se blant annet FNs CRPD-komité 2016). Dette kan imidlertid være krevende når det gjelder hørselshemmede og tegnspråklige elever. Blant annet har Døveforbundet pekt på at det å integrere hørselshemmede elever inn i vanlige klasser snarere kan føre til isolasjon og usynliggjøring av denne gruppens språklige identitet heller enn inkludering (Norges Døveforbund 2020). I opplæringsloven understrekes det derfor at nærskoleprinsippet ikke gjelder for elever som velger opplæring i og på tegnspråk, og kommunen kan beslutte at opplæringen skal gis ved en annen skole (opplæringsloven § 2-6). Dette foreslås videreført i forslaget til ny opplæringslov (Kunnskapsdepartementet 2021).

Omfang

Det er knyttet usikkerhet til hvor mange som bruker norsk tegnspråk i Norge. Norges døveforbund oppgir at 16 500 personer bruker norsk tegnspråk, mens Døvekirkenes årsmelding for 2018 oppgir 25 000 (Prop. 108 L (2019-2020)). I proposisjonen anslås det at rundt 5 500 brukere av norsk tegnspråk er døve.

Ifølge Store norske medisinske leksikon er 2-3 promille av norske barn hørselshemmede. Dette innebærer at det er rundt 150 hørselshemmede barn i hvert årskull.¹

1.1.2 Sentrale aktører i oppfølgingen av barn med hørselstap

Spesialisthelsetjenesten

Alle nyfødte skal ha tilbud om screening av hørsel (Helsedirektoratet 2016a). Personell ved barsel- og nyfødtintensiv avdeling har ansvar for gjennomføring av nyfødtsscreeningen og videre henvisning av barn som ikke passerer screeningen. Ved ikke passert resultat på screeningen, skal barnet henvises til audiologisk utredning ved hørsentral snarest, og de bør tilbys time innen 4 ukers alder. Barn som ikke har passert eller ikke har gjennomført nyfødtsscreening av hørsel, skal tilbys utredning ved hørsentralen innen barnet er 1 måned. Barn med medfødt hørseltap skal være ferdig diagnostisert ved 3 måneders alder.

Videre har hørsentralene ansvar for å melde inn barn med alle grader av hørseltap til kommunen (Helsedirektoratet 2016a). Etter avtale med foreldrene kan det også sendes kopi til Statped.

For døve eller sterkt hørselshemmede barn kan det være aktuelt med cochlea-implantat (CI). For barn under 18 år ivaretas utredning, operasjon og oppfølging i forbindelse med CI av Nasjonal behandlingstjeneste for cochleaimplantat for barn, som er lagt til Rikshospitalet (Oslo Universitetssykehus 2021).

Helsestasjonen

Helsestasjonen er en viktig instans for oppfølging av barn og familier i barnets tidlige leveår. Helsestasjonen for barn har en viktig rolle med tanke på å avdekke risiko for å ha eller utvikle hørselstap. Det fremgår av Helsedirektoratets faglige retningslinjer for Helsestasjon- og skolehelsetjenesten (Helsedirektoratet 2021) at helsestasjonene bør vurdere hørsel ved alle konsultasjoner frem til 18 måneders alder samt ved 2- og 4-årskonsultasjon. Herunder fremgår det at talespråk og hørsel henger nært sammen og vurderes i sammenheng.

Ved behov for hørselsutredning sender helsestasjonen henvisning til spesialisthelsetjenesten og kopi av henvisning og epikrise til fastlege. Helsestasjonen skal også henvise til spesialisthelsetjenesten dersom nyfødtsscreening ikke er gjennomført.

Statped

Statped er en statlig spesialpedagogisk støttetjeneste for kommuner og fylkeskommuner. De skal bidra til at utdanningen av barn og elever med varige, omfattende og komplekse utfordringer knyttet til å sanse, kommunisere og lære følger barnehage- og opplæringsloven (Statped 2022). De skal blant annet bidra til at barn og unge med hørselstap får en god språklig og faglig utvikling. Innenfor hørselsområdet tilbyr de pedagogisk utredning, rådgivning og kurs. Til foreldre har de informasjons- og veiledningstilbud samt kurs innen kommunikasjon og samhandling ved hørselstap hos barn og opplæring i tegnspråk for foreldre. De tilbyr også rådgivning og veiledning om nedsatt hørsel til PPT, barnehager, skoler og voksenopplæringscentre (Statped u.å.).

Relevante kurs som tilbys av Statped er blant annet «Strakstilbud ved hørselstap», «God start» (et kurstilbud for foreldre til barn mellom 0-3 år med nyoppdaget hørselstap), og «Se mitt språk» (et opplæringstilbud i tegnspråk for foreldre til barn med hørselshemming). Sistnevnte omfatter opplæring frem til barnet er 16 år, med to til fire

¹ <https://sml.snl.no/h%C3%B8rselshemming>.

kursuker per år. Både «God start» og «Se mitt språk» fås etter søknad fra PPT, mens Strakstilbudet er et lavterskeltilbud som ikke krever formell søknad og hvor sykehus, høreentraler, helsestasjoner eller foreldrene selv kan ta direkte kontakt. Tilbudet skal gis så fort som mulig etter at Statped mottar henvendelsen (Statped 2021a, 2021b, 2021c).

PPT

Barn som har tegnspråk som førstespråk, har rett til tegnspråkopplæring. Andre barn kan også etter sakkyndig vurdering ha rett til slik opplæring. Det er PPT i kommunen eller fylkeskommunene som utarbeider sakkyndig vurdering om behovet for tegnspråkopplæring. Før det blir utarbeidet en sakkyndig vurdering skal det innhentes samtykke fra foreldre (Statped 2020). Det er foresatte som tar avgjørelsen om hvilket språk barnet skal ha opplæring på. Kommunen fatter enkeltvedtak om tegnspråkopplæring basert på foreldrenes ønske og sakkyndig vurdering fra PPT.

Vi kommer nærmere inn på PPTs rolle og ansvar i avsnitt 4.1.1.

Andre aktører

Det er også flere andre aktører som kan være involvert i oppfølgingen av barn med hørselstap. Blant annet har NAV Hjelpemiddelsentral ansvar for tildeling av hjelpemidler i forbindelse med hørselstap og bistår også kommuner og andre samarbeidspartnere med råd, veiledning, opplæring og tilrettelegging (NAV 2021). I flere kommuner finnes det også egne kompetansemiljøer og rådgivningstjenester med ekspertise på hørsel. Ofte har man i disse tilfellene utviklet en lokal arbeidsdeling mellom aktører som helsestasjon, PPT, Statped og egne lokale miljøer ut ifra hvilken kompetanse som finnes lokalt. Dette kommer vi nærmere tilbake til i kapittel 4.

1.1.3 Regelverk knyttet til tegnspråkopplæring

Barn under opplæringspliktig alder

Barn under opplæringspliktig alder som har tegnspråk som førstespråk, eller som etter en sakkyndig vurdering har behov for tegnspråkopplæring, har rett til slik opplæring etter barnehageloven § 38. Retten gjelder uavhengig av om barnet går i barnehage (Barnehageloven 2005, Statped 2020).

Det er kommunene som skal oppfylle barnets rett til tegnspråkopplæring. Før kommunen fatter vedtak om tegnspråkopplæring, skal det utarbeides en sakkyndig vurdering av PP-tjenesten. Før det blir utarbeidet en sakkyndig vurdering og fattet vedtak om tegnspråkopplæring, skal det innhentes samtykke fra barnets foreldre. Foreldrene har rett til å gjøre seg kjent med innholdet i den sakkyndige vurderingen og til å uttale seg før det fattes vedtak (Barnehageloven, 2005, § 38, Statped 2020). Det er foresatte som tar avgjørelsen om hvilket språk barnet skal ha opplæring i og på.

Barn i barnehagealder har ikke lovfestet rett til opplæring i et tegnspråklig miljø. Ifølge Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver, skal barnehagen imidlertid «anerkjenne og verdsette barnas ulike kommunikasjonsuttrykk og språk, herunder tegnspråk». Planen sier videre at «alle barn skal få god språkstimulering gjennom barnehagehverdagen, og alle barn skal få delta i aktiviteter som fremmer kommunikasjon og en helhetlig språkutvikling» (Udir 2017).

Tilbudet om tegnspråkopplæring skal så langt som mulig utformes i samarbeid med barnet og barnets foreldre, og det skal legges stor vekt på deres syn. Dersom barnet flytter til en annen kommune, skal vedtaket om tegnspråkopplæring gjelde frem til det er fattet nytt vedtak i saken (Barnehageloven, 2005, § 38, Statped 2020).

Barn i opplæringspliktig alder

Når barnet er i grunnskolen, er det opplæringsloven § 2-6 som utløser rett til opplæring i og på norsk tegnspråk. I henhold til loven har en elev som har tegnspråk som førstespråk, eller som etter sakkyndig vurdering har behov for det, rett til å få opplæring i og på tegnspråk. Kommunen kan bestemme at denne opplæringen skal gis på et annet sted enn den skolen eleven sokner til. (Opplæringsloven, 1998, § 2-6, Statped 2020).

Vedtak om opplæring etter opplæringsloven § 2-6 utløser særskilte rettigheter knyttet til læreplaner, timetall og lærers fagkompetanse. Norsk tegnspråk regnes som et av basisfagene og har egen avgangseksamen.

Dersom en elev har behov for opplæring i tegnspråk, men ikke ønsker å følge alle læreplanene til opplæringsloven § 2-6, kan eleven få tegnspråkopplæring som spesialundervisning etter opplæringsloven § 5-1 (Opplæringsloven, 1998, § 5-1, Statped 2020). Dette kan være aktuelt dersom eleven ikke har forsvarlig utbytte av den ordinære opplæringen på grunn av hørselstap, har behov for opplæring i tegnspråk, ikke ønsker eller har behov for alle læreplaner knyttet til opplæringsloven § 2-6, er tegnspråklig med annen språklig bakgrunn og manglende norskkunnskaper. Tegnspråkopplæring etter § 5-1 kan også være aktuelt dersom eleven ønsker opplæring etter opplæringsloven § 2-6, men ikke ønsker å gå på en annen skole enn bostedsskolen for å få slik opplæring.

For ungdommer i videregående skole er det opplæringsloven § 3-9 som utløser rett til videregående opplæring i og på tegnspråk i et tegnspråklig miljø eller rett til å velge å bruke tolk i ordinære videregående skoler (Opplæringsloven, 1998, § 3-9).

Foreldres ansvar

Barneloven § 30 angir regler om innholdet i foreldreansvaret (Barneloven, 1981, § 30). Loven gir foreldre rett og plikt til å bestemme for barnet i personlige forhold, slik som for eksempel språkvalg (Utdanningsdirektoratet 2015)

Likestilling og ikke-diskriminering

Likestillings- og diskrimineringsloven fastslår at det er forbudt å diskriminere på grunn av en rekke ulike diskrimineringsgrunnlag, herunder nedsatt funksjonsevne (§ 6). Ifølge loven har barn med funksjonsnedsettelse «rett til egnet individuell tilrettelegging av kommunale barnehagetilbud, for å sikre likeverdige utviklings- og aktivitetsmuligheter» (§ 20). Videre fastslås det at elever med funksjonsnedsettelse i skolen har rett til «egnet individuell tilrettelegging av lærested, undervisning, læremidler og eksamen» (§ 21). Det understrekes imidlertid også at disse rettighetene gjelder tilrettelegging som ikke innebærer en uforholdsmessig byrde.

Internasjonale konvensjoner

I tillegg til norsk lov, er det også enkelte internasjonale konvensjoner som har betydning for rettighetene til barn og andre med hørselstap. To av disse er FNs konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD) og FNs barnekonvensjon. Begge disse konvensjonene er ratifisert og har status som gjeldende rett i Norge (Udir 2016).

CRPD beskriver blant annet lands forpliktelser overfor personer med nedsatt hørsel og tegnspråkbrukere. I Artikkel 21 i konvensjonen heter det at partene skal «sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne kan utøve retten til ytringsfrihet og meningsfrihet [...] på lik linje med andre, og ved alle former for kommunikasjon etter eget valg». Dette inkluderer blant annet «å legge til rette for at personer med nedsatt funksjonsevne i samhandling med det offentlige kan bruke tegnspråk» (art. 21b) og «å anerkjenne og fremme bruken av tegnspråk» (art. 21e).

Videre fastslår artikkel 24 at mennesker med nedsatt funksjonsevne har rett til utdanning. Dette innebærer blant annet «å legge til rette for innlæring av tegnspråk og fremme av døvesamfunnets språklige identitet» (art. 24-3b), samt «å sikre at undervisningen av blinde, døve og døvblinde personer, og især barn, finner sted på de språk og i de kommunikasjonsformer og med de kommunikasjonsmidler som er best tilpasset den enkelte, og i et miljø som gir størst mulig faglig og sosial utvikling» (art. 24-3c). Konvensjonen understreker også at for å virkeliggjøre denne rettigheten skal partene treffe hensiktsmessige tiltak for å ansette lærere som kan tegnspråk og lære opp fagfolk og personale som jobber på alle nivåer i utdanningssystemet (jf. artikkel 24-4).

Barnekonvensjonen på sin side nevner ikke hørselshemmede eller tegnspråk eksplisitt. Imidlertid fastslår konvensjonens artikkel 3 at alle handlinger som berører barn skal ha barnets beste som et grunnleggende hensyn. Videre fastslår konvensjonen barnets rett til å bli hørt og understreker at barnet har rett til ytringsfrihet «gjennom en hvilken som helst uttrykksmåte barnet måtte velge» (art. 13-1). I vedtak knyttet til hørselshemmede barns rett til tilrettelegging, samt vedtak om språkopplæring, skal altså barnets beste være et grunnleggende prinsipp.

1.2 Problemstillinger

Med dette som bakgrunn har Språkrådet gitt Proba i oppdrag å kartlegge barns tidlige tilgang til norsk tegnspråk. Formålet med kartlegging har vært å kartlegge hva slags informasjon og veiledning om språk og norsk tegnspråk som gis til foreldre til barn med nyoppdaget hørselstap.

Prosjektet skulle i utgangspunktet kartlegge *helsestasjonenes* kompetanse om norsk tegnspråk og hva som gis av informasjon og råd om norsk tegnspråk i helsestasjonene. Den innledende datainnsamlingen tydet imidlertid på at helsestasjonene i mindre grad gir informasjon om norsk tegnspråk eller språkvalg, og at andre instanser som kommunenes PP-tjenester og Statped er viktigere aktører. I samråd med oppdragsgiver ble det derfor besluttet at vi i større grad skulle rette undersøkelsen mot PP-tjenestene i kommunene og innhente mindre data fra helsestasjonene.

Følgende problemstillinger besvares i undersøkelsen:

1. *Hvilken kunnskap om norsk tegnspråk har ansatte i PPT som veileder foreldre til døve og (mistenkt) hørselshemmede barn?*
2. *Hvilke råd får foreldre til barn med nyoppdaget hørselstap?*
3. *Hvilke faktorer avgjør om barn får tilbud og kunnskap om opplæring i og på tegnspråk?*

2 Metode

Datagrunnlaget består av en intervjuundersøkelse og en dokumentgjennomgang. Datainnsamlingen ble gjennomført i perioden desember 2021 - februar 2022.

2.1.1 Dokumentgjennomgang

For å få innsikt i hvilke retningslinjer som ligger til grunn for oppfølgingen av barn med hørselstap og informasjonen som gis til foreldre, gjennomgikk vi dokumenter fra sentrale myndigheter som tar for seg hørselstap og tegnspråk. Valg av dokumenter og hvilke dokumenter som kunne være relevante ble diskutert med oppdragsgiver. Vi fikk også innspill til relevante dokumenter i de innledende intervjuene. Vi har blant annet gjennomgått informasjon fra Statped, Utdanningsdirektoratet (Udir) og Helsedirektoratet (Hdir), i tillegg til den nye språkloven og andre relevante stortingsmeldinger og -proposisjoner. Vi har også inkludert Språkrådets språkstatus-rapporter og en veileder fra Nasjonal behandlingstjeneste for hørsel og psykisk helse.

I dokumentgjennomgangen har vi først og fremst vært opptatt av å se på hvordan språkutvikling, tegnspråk og flerspråklig opplæring omtales.

2.1.2 Intervjuundersøkelse

Innledningsvis gjennomførte vi intervjuer med representanter for Helsedirektoratet, Statped og Udir. Hensikten med disse intervjuene var å få et overordnet innblikk i de offentlige aktørenes roller og ansvarsområder på feltet.

Videre gjennomførte vi intervjuer med tre helsestasjoner (0-5 år), 9 kommunale PP-tjenester og ett med en audiopedagogisk rådgivningstjeneste.

Samtlige intervjuer ble gjennomført via Teams. Det var 1-3 ansatte som deltok i hvert intervju. I intervjuene med PPT var det primært rådgivere derfra som deltok. I enkelte av intervjuene med PPT deltok også leder. Til sammen har vi intervjuet 17 ansatte i PP-tjenesten.

Tema for intervjuene med PPT, rådgivningstjenesten og helsestasjonene var:

- Kompetanse på norsk tegnspråk og kunnskap om hørselstap hos barn
- Organisering/rutiner knyttet til håndtering av saker som omhandler barn med (nyoppdaget) hørselstap
- Informasjon og veiledning til foreldrene om språk og især norsk tegnspråk
- Faktorer som påvirker barn og deres foreldres kunnskap og tilbud om norsk tegnspråk
- Kommunens tilbud om opplæring og aktiviteter i og på norsk tegnspråk

Vi har også gjennomført et intervju med Rikshospitalet, om hva slags informasjon om språk og kommunikasjon de gir til foreldre som blir henvist til dem.

Kjennetegn ved PPT-tjenestene som deltok i undersøkelsen

Vi har intervjuet kommunale PP-tjenester i små, mellomstore og store kommuner. I rekrutteringen av PP-tjenester har vi lagt vekt på å inkludere tjenester med geografisk spredning og med ulik grad av sentralitet.

De fleste av PPTs rådgivere som deltok i intervju arbeidet med barn fra 0-5 år, noen av disse fulgte også barn i skolealder. Ved én av PP-tjenestene arbeidet de ansatte som deltok i intervju med barn i barneskolealder.

Informantene har varierende fartstid i PP-tjenestene, men de fleste hadde på intervju-tidspunktet jobbet på feltet i flere år. Informantene hadde varierende utdannings-

bakgrunn, herunder blant annet audiopedagog, logoped og spesialpedagog. I tillegg hadde et fåtall ulike grader av tegnspråkkompetanse.

De fleste informantene hadde særskilt ansvar for saker knyttet til barn med hørselstap, med unntak av de PP-tjenestene som primært henviser saker som omhandler hørsel til Statped. Alle informantene hadde (noe) erfaring med saker som omhandler nedsatt hørsel. Det er samtidig viktig å påpeke at omfanget av saker knyttet til hørselstap generelt, og moderat til alvorlig hørselstap spesielt, er relativt lite og at en del av informantene derfor uttalte seg på bakgrunn av et begrenset antall saker.

3 Offentlig informasjon om hørselstap og norsk tegnspråk

Som nevnt i metodekapitlet, har vi gjennomført en begrenset dokumentgjennomgang for å undersøke hvordan språkutvikling, tegnspråkopplæring og flerspråklig opplæring for hørselshemmede barn omtales av sentrale myndigheter. Vi har fokusert særlig på dokumenter fra Statped, Udir og Hdir, og vi har inkludert både informasjon på disse aktørenes nettsider, samt veiledere, brosjyrer og annet informasjonsmateriell. Vi har også sett på Språkrådets språkstatus-rapporter, en veileder fra Nasjonal behandlingstjeneste for hørsel og psykisk helse (NBHP), den nye språkloven og enkelte relevante stortingsmeldinger og -proposisjoner.

De ulike aktørene har ulike fag- og ansvarsområder, og dette påvirker hvilken informasjon de gir og hva informasjonen fokuserer på. For eksempel fokuserer Helsedirektoratet i sine retningslinjer på avdekking av hørselstap og medisinsk oppfølging, mens Utdanningsdirektoratet og Statped fokuserer på opplæringstilbud og pedagogisk tilrettelegging. Slike forskjeller er en naturlig konsekvens av de ulike aktørenes sektoransvar. Likevel ser vi at det er noen interessante forskjeller i hvordan tegnspråk og oppfølging av barn med hørselstap omtales i de ulike dokumentene. Her vil vi særlig trekke frem hvorvidt dokumentene omtaler tegnspråk som et likeverdig språk, hvordan de omtaler tospråkighet og bimodal opplæring, samt hva de sier om oppfølging og betydningen av tidlig innsats.

Tegnspråk som et eget og likeverdig språk

Både Statped og Udir er opptatt av å omtale norsk tegnspråk som et eget og fullverdig språk. Dette reflekterer hvordan tegnspråk omtales både i den nye språkloven og i den såkalte Kulturmeldingen (Meld. St. 8 (2018-2019)). De legger blant annet vekt på å fremheve at tegnspråk har en egen grammatikk og setningsoppbygging, og at man kan uttrykke seg like nyansert på tegnspråk som i talespråk (Statped 2011, 2021d; Udir 2015). Statped beskriver for eksempel tegnspråk slik:

Tegnspråk er et visuelt-gestuet språk som gjør at du kan uttrykke deg like nyansert som i talespråket. «Lyttere» bruker øynene sine i stedet for ørene til å få med seg språklig informasjon. «Talere» bruker hendene, armene, øyne, bryn, ansikt, hode og ulike kroppsstillinger. Alle bevegelsene og formene utgjør det samme som ord, tonefall og setningsmelodi i talespråket. (...) Språkets byggesteiner består av definerte håndformer, bevegelser og ansiktsuttrykk som utføres etter bestemte regler.

Begge aktørene er også opptatt av å skille mellom norsk tegnspråk og norsk med tegn støtte. Sistnevnte omtales ikke som et eget språk, men derimot som en «kommunikasjonsform». Udir beskriver forskjellen slik:

Norsk med tegn støtte er benevnningen på en kommunikasjonsform der talen er visualisert med tegn. Disse tegnene er lån fra norsk tegnspråk, men talen og tegnene følger norsk syntaks. Dette er ikke et eget språk, slik norsk tegnspråk og norsk er, men en metode som hjalp til å oppfatte talt språk.

I sitatet over sidestilles norsk tegnspråk og norsk talespråk, ettersom de begge defineres som «språk». Dette er også gjennomgående i dokumentene fra Statped, for eksempel i Statped (2011):

En måte å kommunisere på kan være å bruke norsk tale, en annen måte kan være å bruke et visuelt språk, som norsk tegnspråk. (...) Barn tilegner seg et språk ved å høre og/eller se språket de skal lære i kommunikasjon og i samspill med andre viktige nærpå personer.

Ved å bruke formuleringen «barn tilegner seg et språk ved å høre og/eller se språket...», signaliserer Statped en likeverdighet mellom disse to måtene å tilegne seg et språk på, og følgelig også mellom norsk tegnspråk og talespråk.

Det samme fokuset finner vi ikke i Helsedirektoratets retningslinjer for hørsel hos små barn (Hdir 2017). Fokuset her er primært på årsaker til og avdekking av hørselstap, samt på medisinsk oppfølging. Språkutvikling og språkvalg er i liten grad nevnt. I de tilfellene hvor det nevnes, ser vi imidlertid at tegnspråk ikke likestilles med talespråk på samme måte som i dokumentene fra Statped og Udir. For eksempel skriver Hdir (2017) følgende:

[Kommunikasjonsutviklingen kan] være avhengig av at familien lærer seg andre kommunikasjonsformer i tillegg til det verbale. Det er derfor viktig at familien får informasjon om alternative kommunikasjonsformer som tegn. (...) Bruk av naturlige gester og tegnspråk kan være nyttig.

I dette sitatet ser vi at tegnspråk heller enn å sidestilles med talespråk, i stedet sidestilles med «naturlige gester» og omtales som en «alternativ kommunikasjonsform».

Omtalen av tegnspråk i veilederen fra Nasjonal behandlingstjeneste for hørsel og psykisk helse (NBHP) – en enhet i Oslo universitetssykehus - ligger til en viss grad midt imellom det som brukes av Statped og Udir på den ene siden og Helsedirektoratet på den andre. Her omtales også tegnspråk som et språk og det beskrives som «et visuelt-gestuet språk med egen grammatikk og tegn-/ordforråd». Imidlertid skriver de også at det antas å bli færre tegnspråkbrukere fremover ettersom de fleste barn med alvorlig hørselstap nå får cochleaimplantat. Det påpekes også at tegnspråklige døve møter kommunikasjonsutfordringer gjennom hele livet fordi så få i befolkningen kan tegnspråk (NBHP u.å.). Til tross for at den anerkjenner tegnspråk som et fullverdig språk, fremstår altså denne veilederen som noe mer negativ til tegnspråkets fremtid og tegnspråkbrukeres situasjon. Dette skiller seg til en viss grad fra fokuset på å fremsnakke og bevare tegnspråk som vi finner hos for eksempel Statped, Udir og i den nye språkloven.

Flerspråklighet og bimodal tospråklig opplæring

Flere av dokumentene vi har gjennomgått, for eksempel fra Statped, Udir og Nasjonal behandlingstjeneste for hørsel og psykisk helse (NBHP), legger vekt på å omtale tegnspråkbrukere som tospråklige og understreker de positive sidene ved flerspråklighet. For eksempel trekker både Statped (2021) og NBHP (u.å.) frem at de fleste tegnspråkbrukere oppfatter seg selv som en språklig og kulturell minoritet. Statped (2011) beskriver fordelene med å være to- eller flerspråklig slik:

Alle barn kan ha fordel av å lære seg flere språk. Barn som lærer to eller flere språk blir flinkere til å fokusere på en ting av gangen og bedre til å sjalte ut uviktig informasjon. De utvikler et større ordforråd, noe som bidrar til bedre muligheter for å lære seg å lese og skrive på et senere tidspunkt. De vil også lære seg fremmedspråk lettere.

Ifølge Statped bygger denne tankegangen på kunnskap om tospråklighet hos normalt hørende, der dette regnes som en berikelse for barnet. (Statped 2016). Det å fokusere på å oppnå bimodal tospråklighet er basert på en basistenkning om barn og språk som i korte trekk går ut på at språkutvikling er essensielt for barnets helhetlige utvikling, at barna må stimuleres til språkutvikling tidlig og at barna trenger å kunne kommunisere effektivt og mest mulig problemfritt. Det legges til grunn at barna har kapasitet til å lære seg flere språk samtidig og at tegn- og talespråk kan styrke barnas språkforståelse gjensidig.

Dette reflekterer i stor grad holdningen til flerspråklighet i den generelle språkpolitikken. I Kulturmeldingen slås det fast at «flerspråklig kompetanse hos den enkelte er en kognitiv fordel, og gir godt utdannede og kulturelt kompetente borgere».

Likevel trekker også flere av aktørene frem mulige utfordringer tegnspråkbrukere kan møte på, som en følge av at de nettopp er tospråklige. Særlig NBHP legger vekt på dette, hvilket følger av deres fokus på sammenhengen mellom hørselshemming og psykisk helse. For eksempel nevner de at tegnspråkbrukere har skriftlig norsk som et andrespråk, noe som kan innebære at flere finner det utfordrende å lære å lese og skrive skriftlige tekster. Videre påpeker de at mange tegnspråkbrukere kan oppleve kommunikasjonsutfordringer og isolasjon, for eksempel i skole og barnehage, fordi andre ikke snakker deres språk. Til sist peker de også behovet for kompetanse i offentlige tjenester ettersom kunnskap om hørselshemmedes kulturelle og språklige særtrekk kan være avgjørende for å sikre et likeverdig tjenestetilbud (NBHP u.å.).

Valg av språk og språkopplæring avhenger av en lang rekke faktorer, ikke minst graden av hørselstap hos det aktuelle barnet. Få av dokumentene vi har gjennomgått kommer derfor med klare anbefalinger om hvorvidt barn med hørselstap bør få opplæring som kun fokuserer på talespråk, tegnspråk eller bimodal tospråklig opplæring. Til tross for at flere av dokumentene understreker det positive ved to- og flerspråklighet, samt at tegnspråk kan være et viktig supplement også for hørselshemmede barn som benytter seg av talespråk, omtales bimodal tospråklig opplæring i liten grad.

I Helsedirektoratets retningslinjer legges det vekt på viktigheten av god språkutvikling, men talespråk fremstår som et klart førstevalg. Tegnspråk trekkes i liten grad frem som et alternativ til hørsel og tale. For eksempel skriver de at «tidlig bruk av høreapparater er viktig for å sikre optimal språkutvikling hos barna», samt at «hørselstap hos barn 0-3 år kan gi alvorlige følger for talespråkutvikling og kommunikasjon, som igjen kan gi forringet livskvalitet» (Hdir 2017).

Her kommer det frem at språkutvikling brukes synonymt med talespråkutvikling, og tegnspråk nevnes ikke som et alternativ. I stedet legges det vekt på høreteknologi, i form av høreapparat, og å optimalisere hørsel og talespråk. Det legges også vekt på at manglende utvikling av talespråk kan gi en lang rekke utfordringer og dårligere livskvalitet.

Dette kommer til en viss grad i kontrast til Udir (2015) sin omtale av språkvalg. De skriver:

Valg av språk får konsekvenser for utformingen av det pedagogiske tilbudet, men har ingen betydning for sluttkompetansen eller mulighetene videre i livet.

I motsetning til i Helsedirektoratets retningslinjer, fremstår her valget mellom tale- og tegnspråk som et valg med praktiske implikasjoner, men som ikke nødvendigvis vil ha konsekvenser for muligheter i livet og livskvalitet. Dette representerer dermed et syn på tegnspråk som mer likeverdig talespråk, som kan gi like gode muligheter videre i livet.

Språkutvikling og betydningen av tidlig innsats

Flere av aktørene og dokumentene vi har gjennomgått legger vekt på viktigheten av tidlig innsats. For eksempel viser Helsedirektoratet til at normalthørende barn får hørselen stimulert fra 3 måneder før fødselen og talespråklig stimulering fra fødselen av. Det å avdekke og følge opp hørselstap tidlig er derfor viktig for at hørselshemmede barn ikke skal bli ytterligere forsinket i denne utviklingen enn de allerede er (Hdir 2017). NBHP (u.å.) skriver at:

Tidlig utvikling av språk er vesentlig for å utvikle identitet og forståelse av seg selv, andre og verden. Språk er nødvendig for å utvikle tenkning og forståelse, hjelper oss i den sosiale tilpasningen og gir et bidrag til god psykisk helse senere i livet.

De ulike aktørene har imidlertid noe ulike oppfatninger av hva slik tidlig innsats innebærer. Som nevnt legger retningslinjene fra Hdir stor vekt på medisinsk behandling og tiltak i form av høreapparat eller cochleaimplantat. Bruk av tegn eller tegnspråk

fremstår som et alternativ som kan være aktuelt dersom slike hjelpemidler ikke fungerer etter hensikten.

Hdir skriver også at det er viktig med tidlig intervensjon på grunn av risiko for forsinket/nedsatt talespråkutvikling, og at barnet så snart som mulig bør «henvises til nødvendige instanser for best mulig oppfølging». Videre skriver de at «hovedformålet er å etablere kommunikasjon mellom foreldre og barn». Det nevnes imidlertid ikke hva slags oppfølging som kan være aktuelt, eller hvorvidt dette bør omfatte informasjon om og opplæring i tegnspråk.

I veilederen fra NBHP understrekes det også at hørselstap og manglende språkutvikling kan ha «omfattende konsekvenser for kommunikasjonen mellom barn og foreldre, den emosjonelle tilknytningen og for barnets emosjonelle, kognitive og sosiale utvikling». Her presiseres det at tiltak før 6 måneders alder er viktig for å få god språkutvikling (NBHP u.å.).

Selv om samtlige aktører legger vekt på viktigheten av tidlig innsats og god språkutvikling, virker det altså å være noe ulike oppfatninger om hva oppfølgingen skal bestå i. Viktigheten av å etablere kommunikasjon mellom foreldre og barn understrekes av både Hdir og NBHP, men tegnspråk nevnes ikke eksplisitt.

Motstridende perspektiver?

Som vi har sett omtales tegnspråk og hørselshemmedes språkutvikling ulikt av ulike aktører. Selv om en del av disse forskjellene følger naturlig av de ulike aktørenes ansvarsområder, ser vi at det også eksisterer ulike diskurser rundt tegnspråk som til en viss grad er motstridende. En diskurs kan defineres som «en bestemt måte å snakke om og forstå verden (eller et utsnitt av verden) på» (Jørgensen og Phillips 1999: 9). De ulike diskursene rundt tegnspråk representerer ikke bare ulike måter å forstå tegnspråk og hørselshemmede på, men kan også ha praktiske betydninger i form av hvilken informasjon og oppfølging foreldre og hørselshemmede barn får.

Også Språkrådet har tidligere pekt på at det finnes to ulike forståelser, eller «ideologier» som de kaller det, knyttet til hvordan man nærmer seg døve og hørselshemmede. I sin Språkstatusrapport fra 2021 skiller de mellom en *medisinsk* og en *språkpolitisk* tilnærming. I den medisinske tilnærmingen er det å være hørselshemmet en funksjonshemming og målet er å «reparere» kroppen. Dette innebærer et fokus på medisinsk oppfølging og behandling. Den språkpolitiske tilnærmingen legger vekt på tegnspråk-samfunnet og deres kultur, og målet her er å styrke tegnspråkets posisjon i samfunnet og at så mange som mulig skal ha tilgang til norsk tegnspråk (Språkrådet 2021).

Vi ser at disse to tilnærmingene, eller diskursene, også reflekteres i dokumentene vi har gjennomgått. Mens aktører som Statped og Udir i stor grad reflekterer språkpolitikken og legger vekt på tegnspråk som et likeverdig språk, reflekterer Helsedirektoratets retningslinjer i stor grad en mer medisinsk tilnærming. Fokuset her er på medisinsk behandling og reparasjon av hørselen for å sikre best mulig utvikling av talespråk.

4 Organisering og kompetanse

For å kunne vurdere hvilken informasjon og veiledning foreldre til barn med nyoppdaget hørselstap får, samt hvilke faktorer som avgjør om barna får tilbud om opplæring i og på tegnspråk, er det først nødvendig å undersøke hvilke aktører som er involvert i oppfølgingen av disse familiene. I dette kapitlet fokuserer vi derfor på hvordan oppfølgingen av barn med nyoppdaget hørselstap er organisert og hvilke roller de ulike aktørene har. Vi går særlig inn på PPTs ansvar og rolle.

Videre ser vi på hvilken kompetanse som finnes i PPT når det kommer til oppfølging av barn med hørselstap, språkutvikling og norsk tegnspråk. Til slutt kommer vi inn på hvordan arbeidsdelingen og samarbeidet mellom de ulike aktørene fungerer.

4.1 Oppfølging av hørselstap og PPTs ansvar

Det er flere aktører som er involvert når det oppdages at et barn har et hørselstap. Etersom tidlig innsats er svært viktig i disse sakene, er det viktig at oppfølgingen kommer raskt i gang, og at de ulike hjelpetjenestene blir involvert på riktig tidspunkt.

4.1.1 Avdekking av hørselstap og tidlig oppfølging

Informantene vi har snakket med forteller at hørselstap generelt oppdages langt tidligere nå enn før nyfødtscreeningen ble innført. PP-tjenestene vi har snakket med forteller at de fleste av barna de jobber med fikk avdekket sitt hørselstap på nyfødtscreening, og at dette er viktig med tanke på å komme i gang med tidlig oppfølging og tilrettelegging.

Imidlertid er det også enkelte barn hvor hørselstapet oppdages senere. I slike tilfeller varierer det når hørselstapet oppdages og hvem som mistenker eller avdekker det, for eksempel om det er barnehage, helsepersonell eller foreldrene selv. I enkelte tilfeller kan barn også få forverret hørsel etter å ha først ha passert nyfødtscreeningen. Andre eksempler som kommer frem i intervjuene er barn med sammensatte utfordringer, der problemer med for eksempel kommunikasjon og språkutvikling i utgangspunktet tilskrives andre årsaker enn hørselstap. I disse tilfellene kan det gå lang tid før man vurderer mulig hørselstap og tester for dette. Informantene vi har snakket med har ofte ett eller noen få eksempler på barn som har fått avdekket hørselstap først i 2-3 års alder, men samtlige understreker at dette er sjeldent.

Det varierer både hvordan den tidlige oppfølgingen av barn med hørselstap organiseres og hvilke aktører som involveres. Dette avhenger blant annet av når og av hvem hørselstapet oppdages og hvordan arbeidet med slik oppfølging er organisert i den enkelte kommune.

I de tilfellene der hørselstap oppdages på nyfødtscreening, som altså er de fleste tilfellene, er det horesentralene på sykehusene der screeningen utføres som har ansvar for å melde fra om hørselstapet til kommunen. Ifølge Helsedirektoratets retningslinjer skal kopi av epikrise sendes til barnets helsestasjon og fastlege. Etter avtale med foreldrene kan det også sendes kopi til Statped og/eller til PPT i kommunen (eller tilsvarende lokale tilbud). PPT fungerer som sakkyndig instans og må skrive en sakkyndig vurdering dersom kommunen skal kunne fatte vedtak om for eksempel spesialpedagogisk hjelp eller tegnspråkopplæring (Helsedirektoratet 2016b).

I intervjuene får vi bekreftet at oppfølgingen av barn med nyoppdaget hørselstap stort sett følger Helsedirektoratets retningslinjer. Det er imidlertid noen variasjoner, og det gjøres enkelte lokale tilpasninger avhengig av hvordan arbeidet med å følge opp barn med hørselstap er organisert i den enkelte kommune.

Det virker å variere noe hvorvidt det er Statped eller PPT som blir involvert først når et hørselstap oppdages. Flere av de ansatte i PPT som vi har snakket med opplever at barna og foreldrene de møter stort sett har hatt kontakt med Statped på forhånd og at de allerede har fått en del informasjon og veiledning. Statpeds Straks-samtaler inneholder også orientering om språkmuligheter, tegnspråk og språkvalg. I slike tilfeller har foreldrene derfor ofte gjort seg opp en mening om språkvalg og eventuell tegnspråkopplæring før de kommer til PPT. Dette gjelder særlig tilfeller der hørselstapet oppdages på nyfødtscreening og hvor det er aktuelt med cochleaimplantat.

På fødselsscreening henviser de til Statpeds Straks-tilbud – da gir jo de den veiledningen, førstehandsveiledning og informasjon. Når jeg har kommet i kontakt med foreldrene, så sjekker jeg at de har fått dette og er gjerne i dialog med Statped. [Jeg] sikrer at informasjonen er gitt. Ansatt i PPT

I andre tilfeller er det PPT som tar mye av ansvaret for å gi informasjon og veiledning, samt sette foreldrene i kontakt med Statped. Dette er i større grad aktuelt dersom hørselstapet oppdages senere, for eksempel i barnehagen eller på helsestasjon. I tilfeller der helsestasjon mistenker nedsatt hørsel, kan de gjennomføre enkle tester og henvise videre til spesialisthelsetjenesten. Helsestasjonene informerer også foreldre om hvilke hjelpetjenester som kan være aktuelle i tilfeller av hørselstap og henviser videre, for eksempel til PPT og Statped. De informerer i liten grad selv om språkopplæring og tilrettelegging.

I enkelte kommuner – særlig større byer – har PPT eller andre instanser bygget opp mye kompetanse og erfaring med hørselshemmede, og eventuelt tegnspråk, og tar dermed mye av ansvaret for oppfølgingen av både barn og foreldre. For eksempel er det enkelte kommuner som driver egne tilbud til foreldre som tilsvarer Statpeds Straks-tilbud. Her er det i stor grad de lokale instansene som står for informasjonen og veiledningen foreldrene får, og Statped involveres bare dersom det er behov for det eller dersom foreldrene ønsker å delta på noen av Statpeds kurs, som for eksempel God start eller Se mitt språk.

Som tidligere nevnt har det gjennom prosjektet blitt klart at PPT stort sett er den aktøren som jobber mest med den direkte oppfølgingen av barn med hørselstap og deres foreldre. Under går vi derfor litt mer i dybden på PPTs rolle og ansvarsområder.

4.1.2 PPTs rolle og ansvar

Vi ser at PPT ofte har en sentral rolle i oppfølging av barn med hørselstap og deres foreldre. Dette inkluderer både å informere og veilede foreldre når det kommer til hjelpemidler, kommunikasjon og språkvalg og å samarbeide med barnehage og skole for å sikre god tilrettelegging. Enkelte oppgaver er også PPT pålagt å gjøre. For eksempel er det PPT som må søke inn barn og foreldre til kurs hos Statped, dersom foreldrene ønsker dette. I tillegg må PPT skrive sakkyndige vurderinger som legger grunnlaget for vedtak om tilrettelegging i barnehage og skole eller vedtak om opplæring i og på tegnspråk.

I mange kommuner har PPT hovedansvaret for oppfølgingen og fungerer på mange måter som en pådriver og koordinator av andre relevante tjenester. En PP-rådgiver beskriver deres rolle slik:

Først er det samtale med foresatte. Det er der vi starter, og vi kartlegger hvilke andre instanser som er/skal være involvert og har samtale og observasjon av barn. Og så er det om å gjøre å få Statped på banen, det er vår oppgave å sende oppgaven til Statped om den informasjonen vi har. Vi sender henvendelse om veiledning og rådgivning, og om tilrettelegging - pedagogisk, teknisk og psykisk. Vi veileder om at barnehagen ta mål av lyd, etc. Ansatt i PPT.

En ansatt i en annen PP-tjeneste, beskriver PPTs rolle på denne måten:

Vårt ansvar er å avdekke og viderehenvise til Statped. Vi er medhenvisere til spesialisthelsetjenesten – henviser videre til høresentral. [...] Så har vi et ansvar for å pushe på – må ofte ringe og høre hvor i køen barnet er, mase litt osv. Så har vi ansvar for å legge til rette i skole og barnehage, gi informasjon og opplæring til personalet. Vi har samarbeidet mye med Statped. Vi gir også opplæring og informasjon til foreldre om grunnleggende kommunikasjon, tegn- til-tale-opplæring med foreldre og nettverk. Vi anbefaler å bruke en del tegn, vi har en slags startpakke med skoloring i kommunikasjon. Vi gjør opplæring med foreldre.
Ansatt i PPT

I tilfeller der hørselstap ikke oppdages på nyfødtscreening, spiller også ofte PPT en viktig rolle i å undersøke og avdekke hørselstapet:

De fleste blir oppdaget på screening, men også noen etter et år i barnehage. Da får man mistanke hvis man merker at språk ikke utvikler seg, ikke utvikler seg sosialt som forventet. Man begynner å lure, og da kommer vi inn og observerer.
Ansatt i PPT.

Flere av PP-tjenestene forteller at saker knyttet til hørselstap hos barn er høyt prioriterte, og noen betegner det som «strakssaker». Dette innebærer at oppstartsmøtet normalt skal tilbys innen kort tid og ikke inngå i tjenestens vanlige «kø-system». Det virker ikke å være noen (interne) frister for når oppstartsmøte skal være gjennomført, men noen antyder en ambisjon om å gjennomføre møte innen to uker fra mottatt henvisning. Oppstartsmøtene gjennomføres som oftest på PPT, hjemme hos familien eller hos tilsvarende samarbeidende tjeneste i kommune. Etter hvert gjennomføres gjerne møter også i barnehagen eller på skolen.

Flere informanter i PPT legger vekt på at det er viktig med tett oppfølging av foreldre over tid. Ettersom et fåtall foreldre har kunnskap om hørselstap og konsekvensene av dette på forhånd, er det mye informasjon som skal formidles til foreldrene samtidig som de befinner seg i en vanskelig situasjon. Flere informanter legger vekt på at det ofte er nødvendig å forklare ting flere ganger og la foreldrene få tid til å la informasjonen synke inn.

Blant PP-tjenestene vi har snakket med er det også en del lokale variasjoner når det gjelder hvilke oppgaver PPT har ansvar for og hvordan arbeidsdelingen er opp mot andre involverte aktører. Slike variasjoner kommer ofte av hvilken kompetanse PPT har på hørselstap og eventuelt tegnspråk, samt hvilke andre aktører i kommunen som sitter med relevant kompetanse.

I enkelte kommuner, særlig større byer, er det ofte andre instanser som tar en stor rolle i oppfølgingen av barna. Dette kan for eksempel være egne kompetansemiljøer med ekspertise på hørsel og audiopedagogisk kompetanse eller egne barnehager eller skoler som tilbyr opplæring i og på tegnspråk og som har høy kompetanse på hørsel. I slike tilfeller varierer det hvorvidt og hvordan PPT blir involvert i oppfølgingen. Flere av informantene skiller mellom oppfølging og tilrettelegging knyttet til hørsel (audiopedagogisk oppfølging), som disse kompetansemiljøene har ansvar for, og øvrig spesialpedagogisk oppfølging, som PPT har ansvar for. Flere av informantene vi har vært i kontakt med understreker at mange barn med hørselstap klarer seg fint med fysisk og pedagogisk tilrettelegging, for eksempel i form av hjelpemidler og støyreducerende tiltak. Det er altså ikke alltid nødvendig med spesialpedagogisk oppfølging med mindre man ser andre utfordringer – for eksempel forsinkelser i språkutvikling eller annen utvikling eller dersom et barn har sammensatte utfordringer.

I kommuner der slike kompetansemiljøer ikke finnes, ofte mindre kommuner, får vi inntrykk av at PPT har et langt større ansvar for å sikre den kontinuerlige oppfølgingen og koordineringen av ulike tjenester. Her tar PPT ansvar både for oppfølgingen som er knyttet til hørsel og for eventuell spesialpedagogisk oppfølging dersom dette er nødvendig:

Ved hørselstap og ensidig hørselstap, [må vi] passe på at de får en pedagogisk tilrettelegging. At vi felles følger opp i barnehage og i hjemmet. Nettopp for å få støyreducerende tiltak. Det er ikke gitt at man trenger spesialpedagogisk hjelp.
Ansatt i PPT

Enkelte av informantene har også opplevd saker der PPT ikke har blitt involvert, selv om de egentlig skulle ha vært det. Dette kan skje av ulike grunner. En informant forteller for eksempel at i tilfeller der hørselstap avdekkes ved egne øre-nese-hals-klinikker, kan det ta tid før saken kommer videre til PPT. Mens høresentralene ved sykehusene i større grad sender sakene videre til PPT automatisk, er det ikke sikkert at disse klinikkene har samme rutiner på at det skal gjøres automatisk. Andre informanter forteller om saker der foreldre eller barnehage ikke har tatt kontakt med PPT. I enkelte av disse tilfellene har barna hatt mindre alvorlige hørselstap eller fått for eksempel høreapparat, og foreldre og/eller barnehage har ikke tenkt at ytterligere oppfølging eller tilrettelegging er nødvendig. I slike tilfeller har ofte foreldre, barnehage og/eller helsestasjon/fastlege manglende kunnskap om hvilke konsekvenser hørselstapet kan ha, samt hvilken tilrettelegging som burde vært iverksatt. Informantene i PPT mener derfor det er viktig at de blir involvert, slik at de kan sikre god oppfølging og tilrettelegging.

4.2 PPTs kompetanse og kunnskap om norsk tegnspråk

Når det gjelder oppfølging av små barn med hørselstap, er det nødvendig med kunnskap og kompetanse på flere områder. Vi har derfor spurt ansatte i PPT hva de mener er nødvendig kompetanse i disse sakene og hva de selv mener de har – eller mangler – av kompetanse.

4.2.1 Kompetanse internt i PPT

På spørsmål om hvilken kompetanse som kreves for å kunne følge opp barn med hørselstap på en god måte, svarer informantene blant annet kunnskap om tilrettelegging, tekniske hjelpemidler, spesialpedagogiske tiltak og språkutvikling og språkvalg. I tillegg må man ha oversikt over hvilke andre aktører som kan bidra og hjelpetilbudet de har, slik at man kan henvise videre. En PP-rådgiver sier følgende:

Du skal ha god generell kompetanse om barns utvikling. Vekte det med språk og kommunikasjon og kognitiv utvikling, det har alle i PP-tjenesten. [...] Og så må de se det sammen med språkutvikling. Hva slags potensial barnet har, vi gir råd utfra det, vurderer muligheten hos barnet. Vi må være oppdatert på det som er om språk og kommunikasjon på hørselsfeltet. [...] Vi må være med og holde oss oppdatert på forskningsfeltet.

PPT-ansatte i en annen kommune peker på at de må ha kjennskap til en lang rekke temaer for å kunne gi god hjelp til foreldre:

Konsekvenser av hørselstap og tilrettelegging – språk og sosial samhandling er det som først og fremst trengs å justeres og utvikles når det gjelder disse barna. Tilrettelegging, skolering av foreldre og ansatte. Alt fra teknisk utstyr – vite hva det er, hva de har behov for, hvordan man får tak i det, hvor kan foreldrene få hjelp, hvem er hørselskontakt i kommunen, hvor får man høreapparat, hva skal man gjøre med kontroll av høreapparat. Småting som vi må vite noe om – greit å ha klar informasjonen når vi får et barn. Mye går på rutine og erfaring fra tidligere saker.

Kompetansen internt i PPT når det gjelder oppfølging av barn med hørselstap varierer i svært stor grad. På grunn av det lave antallet saker med hørselstap blant små barn, har

PP-tjenestene i liten grad mulighet til å bygge opp omfattende kompetanse – særlig i mindre kommuner. Her kan det ofte gå flere år mellom hver gang PPT får en slik sak. I større byer er omfanget av saker større, og både PPT og andre aktører har ofte høyere kompetanse.

Ansatte i PPT kan ha en rekke ulike fagbakgrunner, som for eksempel psykologer, pedagoger, spesialpedagoger og lignende. Enkelte PP-tjenester har også ansatte med kompetanse på språk, som logopeder, eller ansatte med hørselsfaglig bakgrunn, som for eksempel audiopedagoger. Dersom man har ansatte med slik bakgrunn, er det ofte disse som får saker som gjelder barn med hørselstap.

I andre PP-tjenester har enkelte ansatte som ikke har formell utdanning på feltet opparbeidet seg erfaring og kompetanse gjennom praksis. Dette kan være fra tidligere stillinger eller gjennom arbeid med enkeltsaker. Vi ser at det ofte er de samme personene som får saker med hørselstap, fordi disse har opparbeidet seg slik praktisk erfaring:

Vi har ingen inndeling.. Vi har psykologer, pedagoger, logopeder, litt forskjellig bakgrunn. Og egentlig ikke noen inndeling, litt tilfeldig at jeg har fått en del av hørselsbarna. Litt fordi jeg starta med det, og vi har mye å gjøre, så det er lettere at jeg tar det siden jeg har kjennskap til det.

Andre peker på en kombinasjon av praktisk erfaring og enkeltkurs:

Vi har hatt individsaker som er knyttet til hørselsproblematikk og tegnspråk. Det er gjennom erfaring vi har blitt introdusert for hørselshemmede unger. Vi har hatt kursing og skolering opp gjennom årene. Fått intro til tegnspråk gjennom unger, foreldre, kurs og Statped.

Informantene nevner at de har gått på kurs blant annet i hørselsoppbygging, hva det vil si å ha et hørselstap, grunnleggende tegnspråk og taktil kommunikasjon for døvblinde barn. De ansatte i en av PP-tjenestene vi har snakket med forteller at de har deltatt på flere kurs og fått skolering av audiopedagoger i Statped, men at dette til dels har vært et resultat av at de selv har hatt en interesse for temaet og tatt initiativ. Dette, i kombinasjon med praksiserfaring, har ført til at de har fått en god forståelse av hvordan det er å være hørselshemmet samt grunnleggende kunnskaper i tegnspråk.

Selv om mange av informantene vi har snakket med selv har tatt ansvar for å tilegne seg kompetanse på feltet, er det tydelig at kompetansen varierer mye og at eventuell kompetanseheving i liten grad er satt i system. Selv om man kan bygge seg opp god kompetanse gjennom praksis og erfaring med enkeltsaker, er det også en risiko for at den kunnskapen og de oppfatningene man da opparbeider seg i stor grad er preget av disse enkeltsakene. Til sammen kan dette føre til at oppfølgingen og veiledningen disse barna og foreldrene får er lite ensartet og i stor grad personavhengig.

Kunnskap om norsk tegnspråk

Blant informantene vi har snakket med i PPT, virker det å være relativt lite kompetanse om og i norsk tegnspråk. En del av PP-tjenestene har enkelte ansatte med erfaring fra hørselssaker og dermed noe kunnskap om tegnspråk, men svært få kan selv bruke tegnspråk. De vi har snakket med som har audiopedagogisk utdanning forteller at denne i liten grad inneholdt opplæring om eller i tegnspråk. Kun en av våre informanter snakker selv tegnspråk og har tidligere jobbet som tegnspråklærer. Et par av de andre vi har snakket med har også deltatt på kurs i tegnspråk eller har tatt videreutdanning innen tegnspråk, men vi får inntrykk av at dette primært har gitt dem kunnskap om og forståelse for språket, uten at de kan bruke språket selv i særlig stor grad.

Enkelte informanter har fått noe opplæring i norsk med tegnstøtte, og kan gi foreldre grunnleggende opplæring i bruk av tegn som en støtte i kommunikasjonen med barna.

Generelt mener informantene at det i liten grad finnes kompetanse i tegnspråk i PPT – med noen unntak. Flere mener det ville vært nyttig for dem å ha mer kunnskap om dette og et par informanter forteller at de gjerne skulle kunne snakket med hørselshemmede barn og foreldre uten å trenge tolk.

4.2.2 Hvor henter PPT kompetanse eksternt?

Hvordan PPT jobber i disse sakene, og i hvilken grad de lener seg på andre aktører, avhenger av hvilken kompetanse de har på hørsel og tegnspråk internt. Datamaterialet tyder på at de PP-tjenestene som i liten grad har kompetanse på hørsel eller tegnspråk, i hovedsak henviser sakene til Statped for individuell tilpasset språkveiledning:

Vi bidrar med det vi kan. Men vi er ikke audiopedagoger, så det er foretrukket å støtte oss på Statped. Vi kan anbefale tilrettelegging eller om det skal være ASK. Ansatt i PPT

Vi har samtaler med barnet, foreldrene og skolen. Vi innhenter informasjon om hvordan det ligger an med det faglige og sosiale. I disse sakene – vi har ingen spisskompetanse på dette med hørsel, så da har vi et ansvar for å innhente den kompetansen. Statped er med i alle de sakene der. Ansatt i PPT

Informantene forteller at PPT ofte deltar i møtene mellom Statped og foreldrene. Ved behov for sakkyndig vurdering er det PPT som skriver denne. Vurderingen baserer seg da i stor grad på Statped's forslag til tiltak og foreldrenes ønsker.

Selv om datamaterialet gir inntrykk av at PP-tjenestene med begrenset kunnskap om hørsel og tegnspråk henviser saker til Statped, tyder også enkelte utsagn fra informantene på at det kan hende at saker som burde vært henvist eller drøftet med Statped ikke har blitt det. En informant med både audiopedagogisk og tegnspråkkompetanse forteller at vedkommende noen ganger ser sakkyndig vurderinger som ikke er basert på god nok kompetanse:

Jeg har også ringt til PP-rådgivere, for eksempel leste jeg en sakkyndig [vurdering], og så ringte jeg PP-rådgiveren og sa at «jeg synes det var trist at du ikke ringte meg for å skrive et avsnitt». Du merker at det er copy paste fra en nettside. Vurderingene er for vage og anbefaling av språk er basert på noe du har lest på nett. Men hvilke nettsider, og hvorfor ikke heller snakke med Statped eller en med opplæring i tegnspråk? Jeg har noen elever som jeg mener burde hatt [opplæring i og på tegnspråk], men som ikke har fått det.

Denne informanten har altså opplevd tilfeller der sakkyndig vurdering har blitt skrevet av PP-rådgivere uten tilstrekkelig kompetanse, og at dette kan få negative konsekvenser for barna og påvirke deres tilgang til tegnspråkopplæring.

Til tross for slike eksempler, mener imidlertid de fleste informantene at de vet hvor de skal henvende seg dersom de er usikre i saker og at de har et godt samarbeid med Statped og andre kompetansemiljøer. Flere mener det har skjedd en positiv utvikling på feltet de siste årene, og at de har opparbeidet et godt samarbeid på tvers av tjenester.

4.3 Arbeidsdeling og samarbeid

Som vi har gjort rede for over, er det en utstrakt grad av samarbeid mellom ulike instanser og aktører når det kommer til oppfølging av barn med hørselstap. Både ulike helsetjenester, PPT, Statped, andre kommunale hjelpetjenester, barnehage og skole er viktige for å sikre et godt tilbud til både barn og foreldre. Den nøyaktige arbeidsdelingen mellom aktørene, særlig mellom PPT, Statped og andre kommunale hjelpetjenester, virker imidlertid å variere. Dette kommer i stor grad av at ulike kommuner har ulike tilbud

og kompetanse lokalt, og at de dermed har ulik grad av behov for støtte fra Statped. Som en informant formulerer det:

Så lenge kommunene har kompetanse, kjører kommunene det selv. Men har de behov for støtte, så bruker de Statped som en samarbeidspartner.

Generelt er informantene positive til samarbeidet med Statped. Særlig trekker de frem Statpedes kompetanse og at de ofte er en god diskusjons- og sparringspartner i hørselsaker. To av informantene forteller følgende:

Samarbeidet har gått veldig fint. Det har gått veldig bra, og når jeg har ringt og drøftet saken med dem er de veldig på. De tar kontakt og setter i gang et samarbeid.

Jeg har veldig god hjelp fra Statped [...] Føler vi er veldig godt ivaretatt. Jeg stoler på Statped, de er våre hjelpere, så jeg tenker at det de sier får jeg forholde meg til.

Særlig når det kommer til tegnspråk og språkvalg forteller mange av informantene at de aktivt benytter seg av Statped som en sparringspartner eller henviser foreldrene videre til Statped. Flere forteller at det er Statped som kartlegger behovet for tegnspråk og veileder foreldre, mens andre forteller at de veileder foreldre i samarbeid med Statped.

Selv om de fleste virker å være svært fornøyde med samarbeidet med Statped, er det også enkelte som mener at samarbeidet og arbeidsdelingen kunne ha fungert bedre. Særlig trekker et par av informantene frem at det er krevende for de ansatte i PPT å skulle stå for all koordineringen mellom de ulike tjenestene. Dette er ressurskrevende og blir særlig vanskelig i tilfeller der rollefordelingen er uklar. En PPT-ansatt svarer følgende på spørsmål om hvordan samarbeidet med Statped fungerer:

Skal vi være ærlige? Det er tungt å samarbeide, bl.a. med Statped. Handler ikke om kompetanse, men om arbeidsdeling, uklar rollefordeling. Vi må hele tiden spørre, «gjør du det, gjør du det, gjør du det...?». [Det er] vanskelig i en hektisk hverdag – krever så mye ekstra. Fryktelig mye koordineringsansvar som legges ned til kommunene. Vi er bare tre hos oss som jobber med dette. Det er strevsomt at de ikke tar direkte kontakt med skolen og barnehage. Alt skal gå via oss.

Selv om det kan være positivt at alt skal gå via PPT ettersom det gir dem god oversikt over det som gjøres i en sak, kan det også føre til at ting tar tid og at det blir forsinkelser i oppfølgingen barnet får. Denne informanten trekker frem samarbeidet de har med både hørsentralen og hjelpemiddelsentralen som bedre fordi disse instansene jobber mer selvstendig, uten at alt skal gå via PPT.

Også andre informanter mener PPT må stå for mye logistikk, særlig i saker med små barn med nyoppdaget hørselstap. Her kan det være krevende å finne ut hva barna har behov for og krav på, å få i stand et system rundt barnet og å involvere alle aktører som skal involveres. Vedkommende mener det ofte går lettere etter hvert som ting går mer av seg selv og foreldrene også har fått mer kunnskap.

I intervjuene får vi inntrykk av at de ulike aktørene, og enkeltpersonene i tjenestene, som jobber med oppfølging av barn med hørselstap og tegnspråkopplæring kjenner ganske godt til hverandre og at arbeidsfordelingen er relativt avklart. For eksempel ser vi at hørsentralene ofte vet hvilke instanser de skal henvise videre til – også der dette ikke er de «vanlige» aktørene, som PPT, men lokale kompetansemiljøer. I mange tilfeller virker arbeidsdelingen og samarbeidet å ha utviklet seg over lengre tid. En informant forteller følgende:

Vi har et langt samarbeid. Vi er ganske stabile i jobbene våre. Vi som jobber med hørselsproblematikk i PPT [har en] fartstid på 20-30 år. Audiopedagog på hørsentralen har også jobbet der i mange år, 20 år. Og også på Statped. [Det

er] folk som jeg kjenner. Vi har ikke så mange personer som er involvert i dette, det er lett å ha kontakt mellom de ulike instansene.

Hva har det å si for dere, at samarbeidet er godt?

Det har alt å si. I starten var vi mer hver for oss, forskjellig mandat og roller. Så hadde vi møter hvor vi avklarte ting, for at vi og Statped ikke skulle kjøre parallell løp. Veldig greit når vi fikk ryddet opp dette.

Ettersom hørselsfeltet er relativt lite, forteller også flere informanter at de tidligere har jobbet i andre samarbeidende tjenester, og at dette bidrar til at man har god kjennskap til hverandre og et godt samarbeid på tvers.

5 Informasjon, veiledning og råd

Vi vil i dette kapitlet undersøke på hva slags informasjon, veiledning og råd PPT gir til foreldre i forhold til *språk, kommunikasjon og tegnspråk* ved (nyoppdaget) hørselstap hos barn. Vi vil også belyse erfaringer PP-tjenesten har med andre involverte offentlige aktører. For å få en bedre forståelse av denne tematikken vil vi starte kapitlet med å se på hva intervjuene sier om PPTs perspektiver på tegnspråk og bimodal tospråklig språkopplæring.

Kapitlet baseres på intervjuer med ansatte i PPT.

5.1 Perspektiver på tegnspråk og bimodal språkopplæring.

PPT har, som vi var inne på i kapittel fire, varierende kunnskap om og kompetanse i tegnspråk. Likevel er alle godt kjent med og anerkjenner at norsk tegnspråk er et fullverdig språk, i motsetning til for eksempel norsk med tegnstøtte eller tegn-til-tale. Informantene understreker at det for noen vil være nødvendig med tegnspråk og at alternativ kommunikasjon som for eksempel tegn-til-tale ikke vil være tilstrekkelig. Informantene påpeker at behovet for tegnspråk vurderes individuelt, og i hovedsak knyttes til grad av hørselstap. De fleste mener det også er viktig med tegnspråkopplæring for de som har cochlea-implantat. Vi kommer nærmere inn på det siste i avsnitt 5.1.1.

Informantene virker samtidig å ha noe varierende oppfatninger når det gjelder *når* man bør starte med tegnspråkopplæring. Noen få antyder for eksempel at det kan være hensiktsmessig å starte med norsk med tegnstøtte og vurdere behovet for tegnspråk etter hvert, blant annet fordi norsk med tegnstøtte er lettere å lære. Andre uttrykker at det er viktig å starte tidlig med tegnspråk, blant annet fordi det i tidlig alder er mye usikkerhet knyttet til hvordan hørselstapet vil utvikle seg og i hvilken grad man vil kunne nyttiggjøre seg av hjelpemidler. En av disse informantene forteller samtidig at tegn-til-tale kan være en god introduksjon eller brobygger til tegnspråk, dersom foreldrene for eksempel er usikre på tegnspråk.

Det å bygge opp tegn kan bygge bro. Jeg har sittet med familier og nettverk, hatt en første innføring, der vi prøver å ufarliggjøre det. Det å kommunisere visuelt. [...]. Fokuserer på hvor mange naturlige tegn du har, det å være visuell når man snakker.

Skillet synes å gå mellom de som henholdsvis i mindre grad har audiopedagogisk kompetanse og tegnspråkkompetanse og de som har audiopedagogisk eller hørselsfaglig kompetanse og/eller tegnspråkkompetanse. Det må samtidig tas forbehold om at datamaterialet er basert på relativt få intervjuer og dermed kan påvirkes av tilfeldigheter. Det må også påpekes at de som har lite kompetanse på tegnspråk opplyser at de i liten grad veileder foreldre om valg av språk, da de i hovedsak henviser disse sakene til Statped. Det er dermed ikke gitt at ulike oppfatninger knyttet til dette får konsekvenser for informasjon og veiledning som gis til foreldre.

5.1.1 PPTs perspektiver på bimodal tospråklig språkopplæring

PP-tjenestens perspektiv på tegnspråk kan samtidig forstås bedre i sammenheng med deres perspektiv på bimodal tospråklig opplæring. Nesten alle påpeker nemlig at opplæring i tegnspråk ikke bør og/eller ikke behøver å utelukke fokus på hørsel og tale, og at fokus på tale og hørsel ikke behøver å utelukke tegnspråkopplæring. Flere mener det handler om å gi barna mulighet til å kommunisere med et fullverdig språk (i ulike situasjoner) samt å gi barnet mulighet til å selv kunne velge. Flere viser til at det er mye

usikkerhet knyttet til utvikling av hørsel hos små barn og i hvilken grad hjelpemidler vil fungere, og at bimodal tospråklig opplæring derfor kan være viktig. Enkelte peker også på at det i en del situasjoner kan være utfordrende å bruke hjelpemidler som for eksempel cochleaimplantat og at det også kan oppstå tekniske utfordringer.

Som regel anbefaler vi bimodal. Vi har bygget opp en del erfaring gjennom årene, og cochlea går ikke alltid bra, det er mange hindringer på veien – hva med når de legger det på nattbordet om kvelden, når de er i bassenget, på sirkus, osv, da har ikke barna hørsel i det hele tatt. Da kan de ikke kommunisere.

Ja takk begge deler. Jeg synes ikke det er vanskeligere enn det. De som blir operert for ci, det er klart at de skal fokusere på lyd. Men det er og noe med ja takk begge deler. [...] Mange tror at med cochlea så er det bare et knips, men det kan oppstå utfordringer, for eksempel med det tekniske. [...] I enkelte situasjoner kan man ikke ha det på, hva gjør du da?

Anbefaler tegnspråk som førstespråk til cochlea. Etter hvert kan man heller ta det bort. Det har med kommunikasjon, et lite barn som får et cochlea, selv om det kommer noen ord etter hvert kan det være vanskelig å tyde ordene, og det å få i gang en kommunikasjon er viktig. Det kan være lettere å bruke hendene.

[D]ette med to språk, den utviklingen har vi mye tro på. [...] Tospråklig fokus vil gjøre at dette barnet har mulighet til å velge.

En av disse informantene påpeker samtidig at bimodal tospråklig opplæring bør gå begge veier, herunder at tegnspråkbrukere som har kapasitet for hørsel også skal få mulighet for det.

Jeg er ikke så redd for at den rettigheten ikke blir oppfulgt [rett til tegnspråkopplæring], men at man ikke gir det enkelte individ mulighet for valget. Hvis du er flink på tegnspråk og har kapasitet for tale, for eksempel. [...] Jeg stiller spørsmål ved om man ivaretar barns muligheter best mulig. Tospråk, går begge veier. Du tar noen valg på barnets vegne, som er viktig på sikt.

Én av informantene skiller seg imidlertid ut ved at han/hun (personlig) mener at bimodal tospråklig opplæring ikke nødvendigvis er det mest hensiktsmessige. Vedkommende viser blant annet til at operasjon med cochleaimplantat er en drastisk operasjon hvor det ikke er «noen vei tilbake» og at det derfor kan være naturlig å prioritere lytte- og taletrening. Informanten viser også til at det kan være krevende for familien dersom man velger tegnspråk. Informanten understreker at dette er vedkommendes *personlige* mening og at han/hun ikke gir råd til foreldrene med tanke på valg av språk.

De som er for en kombinasjon – peker på hvor avhengige man blir av at implantatet fungerer. Hva med i svømmehallen – hvordan kommuniserer man der? Spørsmål om hvor mye vekt man skal tillegge det... er det så viktig? Det er en balanse, krevende for en familie å velge tegnspråk. Det er ikke bare barnet, også foreldrene, søsken, det krever ekstra innsats. [...] Rent personlig tenker jeg at man kanskje skal ta valg om det ene eller det andre. Men jeg anbefaler som sagt aldri noe. Personlig tenker jeg at når man først har tatt valg om cochlea, er det naturlig å følge det.

Sterke tradisjoner på tegnspråkfeltet

Flere peker på at feltet har vært og fremdeles er preget sterke tradisjoner når det kommer til om man ved hørselshemming hos barn bør fokusere på tegnspråk og/eller hørsel og tale. Informantene referer her både til ulike tradisjoner på feltet og forskjeller mellom helsetjenester fokus og PPT og Statped's fokus. Dette samsvarer med funn fra dokumentgjennomgangen (se kapittel tre). Ulike tradisjoner kommer – ifølge

informantene – særlig til uttrykk i saker der barn har operert inn cochleaimplantat. PP-tjenestene erfarer for eksempel at Rikshospitalet, som gjennomfører operasjon av cochleaimplantat, har stort fokus på lytte- og taletrening og lite eller ingen fokus på tegnspråk.² Flere av informantene uttrykker forståelse for deres fokus på tale og lyttetrening når det er gjennomført en slik operasjon og at man skal ha stor respekt for den informasjon og veiledning som gis ved Rikshospitalet. Men flere viser likevel til at de mener en kombinasjon eller bimodal tospråklig opplæring ofte kan være hensiktsmessig for disse barna. En konsekvens av dette er at en del foreldrene må forholde seg til ulik informasjon i ulike tjenester.

Men veiledningen foreldre får... De ulike hjelpeinstansene sier ulike ting, de har ulikt fokus. Noe som kanskje kan være vanskelig for foreldre – en instans sier hørsel, andre sier tegnspråk. Det er mange fortvilte foreldre.

Selv om de ulike tradisjonene – ifølge PPT – fremdeles gjør seg gjeldende, forteller en del av informantene samtidig at de har inntrykk av at det har skjedd en dreining på Rikshospitalet i retning større oppmerksomhet på å bruke tegn i kombinasjon med lytte- og taletrening. Noen PP-rådgivere refererer i denne sammenheng til Rikshospitalet generelt, mens andre uttrykker at «man er prisgitt hvem man får snakke med».

Er litt på kollisjonskurs med Rikshospitalet, men de har også endret seg litt og myknet litt opp i sine anbefalinger.

[F]or noen år siden, hadde vi en runde med en del barn som fikk cochlea, da opplevde vi en periode at det var mye fokus på lytte, lytte, lytte, og tale, tale, tale. Vi tenker at noe av det har gått bort. Det er ikke så stort fokus på det, eller det er ikke så «rent». Nå er det gått mer over til at man gjør begge deler, tegn også. Som vi tenker er positivt.

Når de har vært på riksen, så begynner jeg med lyttetrening. Men det ved siden av tegnspråkopplæring. Skriver i sakkyndig at de skal ha begge deler, i samråd med foreldrene. Men du er også prisgitt hvem du møter på Rikshospitalet

Vi vil understreke at beskrivelsen av Rikshospitalet over er basert på PP-rådgivernes opplevelser og deres inntrykk gjennom informasjon de får fra foreldrene.

Rikshospitalet forteller at de jobber utfra et livsløpsperspektiv hvor det gjøres individuelle vurderinger for den enkelte familie og det enkelte barn. Informantene ved Rikshospitalet forteller at foreldre tar ulike valg på vegne av sine barn. Videre sier de at de som velger CI har til felles at de ønsker at barnet skal høre og utvikle talespråk. Noen foreldre ønsker kun talespråk for sitt barn, mens andre foreldre ønsker at barnet skal lære både talespråk og tegnspråk (tospråklighet). Dette er foreldrenes valg og det støttes. De fraråder ikke tegnspråk. Valg som foreldrene tar, trenger ikke være endelig og kan endres underveis.

Informantene forteller at det ved kontroller på Rikshospitalet vil være fokus på hvordan få optimalt utbytte av CI, og derfor er det fokus på hørsel, lytting og talespråk. Rikshospitalet påpeker at selv om de ikke har et opplæringsansvar for tegnspråk, så informerer og veileder de foreldrene om ulike språkvalg, kurs og opplæringstilbud som skal sikre helhetlig habilitering for det enkelte barnet. Rikshospitalet melder oppfølgingsbehov til eksempelvis PPT og Statped.

² Informantene refererer til Rikshospitalet da det er der barna de følger opp med cochleaimplantat har blitt operert.

På spørsmål om Rikshospitalet opplever at de har en felles forståelse av språkvalg med Statped, beskriver de et godt samarbeid med felles forståelse for ulikt opplæringsbehov og viktigheten av å støtte foreldrenes valg.

Informantene understreket uoppfordret at Rikshospitalet ikke «er imot tegnspråk» eller «negativ til tegnspråk».

En av informantene fortalte også at han/hun har opplevd at Statped ikke alltid er konsekvent i sin veiledning knyttet til denne tematikken og at vedkommende har opplevd at informasjon og veiledning kan avhenge av hvem man snakker med. På bakgrunn av dette ble flere av de andre PP-tjenestene ble også spurt om dette, men opplyste at de ikke kjente seg igjen i denne beskrivelsen. De oppfatter at det er samsvar mellom Statpeds skriftlige veiledningsmateriale og de råd som kommuniseres av Statpeds ansatte.

Flere av PP-rådgiverne viser til at de erfarer at det foreligger en del misforståelser knyttet til norsk tegnspråk og norsk med tegn støtte eller tegn-til-tale blant samarbeidende aktører i kommunen, slik som for eksempel i vedtaksenheten og i barnehager. Misforståelsen handler ifølge disse informantene om at aktørene ikke alltid har kompetanse om tegnspråk og at endel kan «blande sammen tegnspråk og norsk med tegn støtte».

Mange av de vi treffer vet ikke hva tegnspråk er. I alle leddene er det en misforståelse om tegn til tale og tegnspråk. [...]. Det er mange som ikke har skjønt hva norsk tegnspråk handler om. At tegnspråk har en helt annen oppbygning og handler om så mye, handler om mimikk, etc- det har vært mye opplysningsarbeid.

Dette blir særlig tydelig i de kommunene som ikke har en egen ressursbarnehage, men som må etablere et tilbud i tegnspråkopplæring i nærbarnehagen. Informantene forteller at slike misforståelser innebærer at PP-tjenesten må bruke en del tid på å følge opp og informere samarbeidende instanser om tegnspråk. Informanten fra utsagnet over ble blant annet spurt om hva som er konsekvensen av denne misforståelsen i praksis, og svarer følgende:

Konsekvensen blir at ... det handler om språkopplæring, når vi sender hørende barn i barnehagen så skal barna «bade i språk», de hører språk hele tiden. Når vi samarbeider med vedtaksavdelingen, så er det det å skjønne at disse barna må ha et tegnspråkmiljø i barnehagen. Vi kan ikke gi barnet tre timer tegnspråkopplæring, det er ikke nok. Det er det å skjønne at det handler om noe mer.

Flere av PP-tjenestene som selv følger opp saker knyttet til hørsel, beskriver disse sakene som særlig arbeidskrevende. Dette gjelder særlig PP-tjenestene som jobber i kommuner uten ressursbarnehager på tegnspråk. Dette begrunnes blant annet med at PP-rådgiverne må følge opp etableringen av tegnspråktilbudet tett. Informantene erfarer at dette er en prosess som ikke bare gjør seg gjeldende ved etablering av tegnspråkopplæring, men at problemstillinger knyttet til dette også kan oppstå ved endringer av avdelinger og ansatte, overganger og flytting. Problemstillingen er ifølge informantene mindre relevant i skolen, da krav til innhold i undervisning og tegnspråkkompetanse blant personalet er tydeligere i opplæringsloven enn i barnehageloven.

5.2 Hva gir PPT av informasjon, veiledning og råd om norsk tegnspråk

Informasjon og veiledning om tegnspråk

Vi har i avsnitt 5.1 sett på PP-tjenestenes perspektiver på tegnspråk og bimodal tospråklig opplæring, og vi vil i det følgende beskrive hva PPT gir av informasjon, veiledning og råd til foreldre til barn med (nyoppdaget) hørselstap.

Informantene beskriver at de i oppstartsmøtet går igjennom dokumentasjon fra høresentralen, kartlegger hvilke instanser som er koblet på og eventuelt bør kobles på og informerer om tilbudene til Statped. Dersom foreldrene ønsker å benytte seg av kurstilbudene til Statped, søker PPT om dette for foreldrene. PPT skriver også sakkyndig vurdering ved behov for spesialpedagogisk hjelp og/eller tegnspråkopplæring.

Datamaterialet tyder, som beskrevet i kapittel fire, på at det primært er de PP-tjenestene som har kompetanse på hørsel og eventuelt tegnspråk som informerer og veileder foreldre om kommunikasjon og tegnspråk i saker som omhandler hørselstap hos barn. Øvrige PP-tjenester eller PP-rådgivere henviser i hovedsak hørselssaker til Statped for individuelt tilpasset språkveiledning og/eller de drøfter sakene med Statped, audiopedagog i kommunene og/eller kollega med audiopedagogisk kompetanse.

PP-tjenestene som følger opp disse sakene selv forteller at de behandler hver sak individuelt, men at en viktig del av oppstartssamtalen(e) er å snakke om hva hørselstapet betyr i praksis samt informere og veilede om språkutvikling, samspill og kommunikasjon med barnet. Dette innebærer blant annet å snakke med foreldre om bruk av tegn og eventuelt tegnspråk dersom det er aktuelt. Enkelte av disse PP-rådgiverne forteller at det hender at de drøfter saker med Statped underveis.

De fleste sakene som blir henvist til PPT er oppdaget på nyfødtskreening, og en gjennomgående tilbakemelding fra informantene er at de oppfordrer foreldrene til å starte med å bruke tegn tidlig for å få i gang kommunikasjonene med barnet.

Vi anbefaler start av tegn. Vi begynner veldig tidlig med å bygge opp et tegnforråd.

Jeg er en som anbefaler tegn med en gang. Og så får man heller se hvor veien går etter hvert. Så møter du meg, så anbefaler jeg med gang. [...]. Når de får konstatert hørselstap, bare gjør det [begynn med tegn]. Man må få i gang kommunikasjon, testene er usikre og kan forandre seg. Vi vet hvert fall at synet virker, så da må vi forsterke kommunikasjonen. Sier at de må bruke stemmen i tillegg.

Flere av PP-tjeneste forteller at de tilbyr opplæring i tegn-til-tale til familie og nettverk og en av PP-tjenestene tilbyr også opplæring i tegnspråk dersom det er noen av familiene som har behov for det.

PP-tjenestene erfarer at det varierer hvor godt informert foreldrene er om kommunikasjon og tegnspråk når de kommer til PPT. I endel tilfeller har foreldrene fått informasjon gjennom Statpeds Straks-tilbud eller tilsvarende tjeneste i kommunene, og noen har gjort seg opp en mening om hva de ønsker videre. Enkelte har lest seg opp på forhånd og har en del informasjon om kommunikasjon og tegnspråk. Mens andre har mindre informasjon.

Råd

Det er PPT som skriver sakkyndig vurdering som utløser rett til tegnspråkopplæring. Den sakkyndige vurderingen skal utarbeides i samarbeid med foreldrene og det er foreldrene som avgjør hvilket språk barnet skal ha opplæring i og på.

På spørsmål om PPT gir råd om valg av språk, og eventuelt når eller hva som skal til for at PPT anbefaler tegnspråk, er tilbakemeldingene noe delt. Noen svarer at de ikke gir råd eller anbefalinger om valg av språk, men at de gir informasjon om hvilke alternativer som foreligger, slik at foreldrene selv kan ta et informert valg.

Det er ikke PPT sin oppgave å si hva foreldrene skal gjøre, vi skal informere sånn at foreldrene kan ta valg. Det blir et råd når vi sier fellesspråk er bra. Jeg har ikke opplevd at foreldrene har spurt «hva anbefaler du?» De har brukt tid og diskutert.

Vi kommer aldri med anbefalinger. Det er et så viktig valg. Jeg legger jo frem info, svarer på spørsmål, legger frem ulike alternativer, så er det opp til foreldrene. De spør ofte «hva ville du gjort?», men jeg kan ikke si noe. Bare viktig å tenke langsiktig, hva er viktig for barnet.

Noen foreldre har valgt det veldig tidlig og noen har brukt tid. Til syvende og sist er det foreldrenes valg, men jeg har prøvd å gi saklig og god informasjon.

Andre forteller at de gir informasjon om hvilke muligheter som foreligger og at de kan anbefale bruk av tegnspråk dersom de mener det er riktig. For eksempel er det flere som forteller at de anbefaler tegnspråkopplæring til barn med cochlea implantat, slik vi var inne på i avsnitt 5.1.1. Disse informantene understreker samtidig at det er foreldrene som tar det endelige valget, og at «man skal ha stor respekt for det valget foreldrene tar». Enkelte viser til at det hender at foreldre tar et annet valg enn det deres vurdering tilsa, og at de i slike tilfeller skriver en sakkyndig vurdering i tråd med foreldrenes ønske. I slike tilfeller kan for eksempel PPT foreslår å evaluere situasjonen etter et visst antall måneder.

I et par av de sakene jeg har hatt er det valgt verbal tilnærming fra foreldrene sin side og så begynner de i barnehage og så ser man at språket ikke kommer som det skal. Barnet får ikke med seg som det han/hun skal, og så har man sjekket om høreapparatet fungerer godt, ser om tegnbruken må økes. Så går det gradvis. Vi kan nok kanskje i mange situasjoner tenke «her trenger vi tegnspråk», men så må vi passe på at man ikke overrumpler foreldrene. Det er veldig variabelt.

Foreldrene skal være enig i alt vi skriver. Jeg kan ikke tilrå tegnspråk hvis foreldrene ikke ønsker det. Da klager de heller. Da må jeg skriftlig tilrå at det ikke skal gis tegnspråk, fordi foreldrene ikke ønsker det. Foreldrene har til slutt hovedansvaret for opplæringen. Fordi det er de som skal ta avgjørelsen. Vi kan komme med informasjon og veiledning. Men hvis de ikke ønsker det kan vi ikke tvinge det. Har hatt tilfeller hvor jeg har anbefalt foreldrene tegnspråk, men de ønsket ikke, så kunne ikke tilrå det.

Vår oppgave er at foreldrene skal ta et informert valg. Og så vil vi komme med råd og veiledning undervis. I noen saker kan vi tenke, det valget hadde ikke jeg tatt. Og så jobber vi med foreldrene og støtter. Vi kan ikke velge for dem [...] Hvis vi ser at utviklingen ikke går riktig vei, tar vi opp det og veileder og kommer med råd.

5.2.1 PPTs erfaring med oppfølging av saker som omhandler hørselstap

Informantene viser til at foreldre til barn med nyoppdaget hørselstap gjennomgår en stor omveltning og mange kan bli bekymret for barnets fremtid. I en stor andel av sakene, vil det ikke finnes noe tegnspråkmiljø i nærområdet, og foreldrene vi kunne se behov for å flytte for å gi barnet gode muligheter til å utvikle tegnspråk. Uansett, hvis barnet skal kunne kommunisere med familien på tegnspråk, kreves det mye av foreldrene blant annet i form av at de må lære seg et nytt språk.

Noen kan ifølge informantene få en sorgreaksjon knyttet til situasjonen og mange kan ha behov for tid til å bearbeide den nyoppståtte situasjonen. Dette gjør at foreldrene kan være «mottakelige» for informasjon og veiledning om tegnspråk på ulike tidspunkt. I slike tilfeller er det ifølge informantene viktig å følge opp med nye samtaler, og i en del saker er det behov for at tjenestene gir informasjon gjentatte ganger og/eller gradvis.

Når vi forbereder oss til en foreldresamtale, ser vi på hvor stort dette hørseltapet er. Da ser vi kanskje, her er det så stort hørselstap at vi tenker tegnspråk. Vi formidler og forklarer og forteller i praksis. Gjerne har de hørt det tidligere også. Det blir en dialog med foreldrene. Men det er ikke alle som er helt der, noen ganger må man bruke tid på det. De må bearbeide det som har skjedd, for å klare å se hva som er lurt.

De [foreldrene] er i krise, de kjenner ikke til noe om hørselstap. Vi må ha prosesser der vi gir gradvis informasjon, følger deres behov.

En annen informant forteller at det kan variere når foreldre er «mottakelig» for informasjon om tegnspråk, og at det kan være de må introdusere informasjon om tegnspråk gradvis. Vedkommende forteller at han/hun er opptatt av å «frem snakke» tegnspråk i dialog med foreldrene. Den samme informanten erfarer også at tegn til tale for eksempel kan brukes som en slags brobygger og introduksjon til tegnspråk.

Prøver å frem snakke det [tegnpråk]. Det er nok en del uvitenhet om hva tegnspråk er, har brukt min egen erfaring. Om du får språkopplæring kan du gjøre egne valg og velge vekk, utfra behov. I hodet mitt har jeg [i noen tilfeller] tenkt, hvis dette endrer seg i feil retning, da er det rimelig sent å begynne med tegnspråkopplæring.

Andre informanter har beskrevet at de opplever at det kan være lite kunnskap om hørselshemming og tegnspråk blant foreldre, og at hørselshemming for enkelte kan være forbundet med eller assosiert med personer som er ekskludert fra (deler av) samfunnet, for eksempel utdanning og arbeid. Noen informanter har opplevd at en tidlig reaksjon hos enkelte foreldre kan være benektelse eller at det er vanskelig å ta innover seg situasjonen. Dette gjelder selvfølgelig ikke alle, men det er likevel viktig å belyse disse eksemplene da foreldres kjennskap og assosiasjoner til hørselshemming og døve kan få betydning for hvordan PP-rådgiverne jobber med familiene. En av informantene forteller for eksempel at han/hun vet at mange døve er høyt utdannet og kan forklare dette for foreldrene, men at det samtidig er viktig at informasjons- og veiledningsprosessen tilpasses familien «der de er».

Det er noe i møtet med foreldrene. De har ikke samme bakgrunn eller kjennskap til døve, jeg vet for eksempel at mange er høyt utdannet. Men jeg kan ikke komme fra min høye hest og si «dette er best for ditt barn». Man må prøve, veien til disse foreldrene kan være gjennom tegn-til-tale. [...]. Det er det som er vårt fortrinn, vi har tett kjennskap til barnet og familie og kan jobbe utfra det.

Flere av informantene trekker frem betydningen av erfaring og kunnskap om hvilke faser foreldrene går igjennom når de skal følge opp saker knyttet til hørselstap hos barn.

5.2.2 Sentrale retningslinjer

Vi har også spurt informantene om den informasjonen, veiledningen og eventuelle råd som PPT gir er basert sentrale og/eller faglige retningslinjer.

En gjennomgående tilbakemelding er at det finnes lite faglige retningslinjer knyttet til denne tematikken. Av retningslinjer vises det primært til barnehageloven og opplæringsloven. Utover dette nevner enkelte at de støtter seg på Statped

informasjonsmateriell til foreldre, og en av PP-tjenesten nevnte Udir sin veileder om hørselshemmede barn i barnehagen.

Det er i så fall det som fremgår i forhold til opplæringsloven og barnehageloven, i forhold til tegnspråk. At man har rett på tegnspråk. Fra Udir sin side. Også i fra Hdir er det også kapitler som omhandler prosedyre om nyoppdaget hørselssentralen. Men utover det, så er det ikke noe spesifikt som er «sånn skal det være», det er det å se alt i en helhet – hva er det akkurat dette barnet har behov for.

Flere peker på at de vurderer hver sak individuelt og at mye av informasjonen og veiledningen som gis er basert på den enkeltes kompetanse og erfaring.

På spørsmål om det er behov for støttemateriell i disse sakene, er tilbakemeldingene noe delte. Enkelte forteller at de opplever at de med det ovennevnte har tilstrekkelig materiell å støtte seg på, mens endel erfarer at det særlig i forbindelse med sakkyndig vurdering til barnehageloven § 38 er behov for retningslinjer. I den forbindelse pekes det blant annet på at det i loven ikke stilles krav til innholdet i tilbudet, og flere opplever at det kan være utfordrende å vurdere timetall. Flere har inntrykk av at dette løses ulikt mellom kommuner.

En av PP-tjenestene viser også til at det er viktig at tjenesten er oppdatert på forskning om språk og kommunikasjon på hørselsfeltet, men at de i perioder har opplevd at det har vært utfordrende å være med på utviklingen. Informanten trekker som eksempel frem utviklingen med cochlea, og peker på at de har opplevd at det primært var Rikshospitalet som «satt på denne utviklingen». Informanten understreker at det er viktig at også andre fagmiljøer holder seg oppdatert på forskningsfeltet.

Det er et felt som vi som PP-tjeneste har måttet finne ut av selv, hvordan henge oss på.

6 Hva påvirker barns tilbud om opplæring i og på tegnspråk

Vi vil i det følgende se på hvilke faktorer PPT mener påvirker om barn får tilbud om opplæring i og på tegnspråk.

6.1 Foreldrenes valg

På spørsmål om hvilke faktorer som påvirker om barn får tilbud om tegnspråkopplæring, er en umiddelbar og gjennomgående tilbakemelding at *foreldrenes valg* er avgjørende. Det henvises her til at det er foreldrene som tar avgjørelsen om hvilket språk barnet skal ha opplæring i og på.

Foreldrenes valg kan samtidig ikke ses uavhengig av informasjon og veiledning de får underveis, blant annet fra PPT, Statped, kommunene, helseforetakene, mfl. Herunder vil både kompetanse og perspektiver på tegnspråk og bimodal tospråklig opplæring i tjenestene kunne spille inn. Som vi har sett i de foregående kapitlene kan foreldre bli presentert for ulike perspektiver på språkopplæring avhengig av hvem de snakker med, og i noen tilfeller kan de bli presentert for motstridende perspektiver.³

Som tidligere nevnt, blant annet i kapittel 4, er det heller ikke alltid foreldrene får nok eller god nok informasjon og veiledning til å ta et informert valg. I enkelte tilfeller kan PPT mangle tilstrekkelig kompetanse til å skrive en god sakkyndig vurdering, eller det kan være saker der PPT ikke er koblet på og dermed ikke kan bidra med nødvendig informasjon. I slike situasjoner kan foreldrenes valg bli tatt på mangelfullt grunnlag.

Videre pekes det på at familieforhold og foreldres ønsker om og forutsetninger for selv å lære seg tegnspråk kan få betydning. For eksempel kan det variere hvorvidt foreldrene har de nødvendige ressursene og mulighetene til å delta på tegnspråkopplæring. Videre peker flere av informantene på at foreldrene ofte går gjennom en sorgprosess når det avdekkes at barnet deres har et hørselstap, og dette kan påvirke både når de er klare til å ta et valg og hva de velger. Intervjuene tyder på at foreldrenes valg dels også henger sammen med hva slags tilbud kommunene har i tegnspråkopplæring, herunder blant annet hvordan tegnspråktilbudet er organisert i kommunen og tilgang på et språkmiljø.

6.2 Tegnspråktilbudet i kommunen

Så langt har vi i stor grad fokusert på kompetansen i PPT og andre hjelpetjenester og hvilken informasjon og veiledning foreldrene får. Dette er viktige faktorer som kan påvirke språkvalg og hvilket tilbud barna får, men de er langt fra de eneste faktorene som spiller en rolle. Hvilket opplæringstilbud som eksisterer lokalt, samt om man har tilgjengelige ressurser og personale med riktig kompetanse i tegnspråk spiller også en avgjørende rolle.

Selv om valg av språk og tilrettelegging ideelt sett skal tas ut ifra barnas situasjon og behov, vil det faktiske tilbudet i lokalmiljøet i praksis kunne ha stor betydning for valget. Det er i siste ende foreldrenes valg hvorvidt barnet skal ha opplæring i og på tegnspråk,

³ Dette er også noe som tas opp av Statped, blant annet i veilederen «Små barn med hørselstap» (Statped 2011, s. 93-94). Det at ulike fagpersoner og hjelpetjenester har ulike meninger om hva som er det «riktige» valget, kan gjøre det vanskelig for foreldrene å fatte en beslutning.

og hvilket tilbud som finnes og hvorvidt kommunen har kvalifisert personale til å gjennomføre slik opplæring kan spille en rolle i foreldrenes vurdering.

Flere av informantene trekker frem at det er krevende å finne kvalifisert personale og et at er mangel på tegnspråkpedagoger. Selv om flere informanter forteller at man i kommunen har forsøkt å få tak i personer med riktig kompetanse, opplever de at det er få søkere til disse stillingene og at de man eventuelt får tak i ofte ikke blir i jobben i lang tid.

Det er en utfordring med å få personale i barnehage og skole som har kompetanse. Kommunen satset over en del år på å utdanne tegnspråkpersonale i barnehage og skoler, men de blir ikke i jobbene sine. Så det er mangel på personale med kompetanse.

Dette kan ha noe å gjøre med det lave omfanget av hørselssaker i mange kommuner, og at personer med tegnspråkkompetanse flytter på seg dersom man i en periode ikke har barn som trenger denne typen opplæring. Dette kan gjøre det vanskelig å opprettholde kompetanse over tid.

Vi har gitt beskjed om at det er viktig at når man har bygget opp et system rundt et barn, må det ikke dø ut. Det skjer ofte. [...] Vi må ivareta det vi har nå, det kan komme en sak til. Utfordringen er at vår kommune er langstrakt, foreldrene velger ofte at de vil ha barnehage i nærmiljøet. Å få dette til å fungere [på systemnivå] er en enorm utfordring.

Som vi også har nevnt tidligere, ser vi her et skille mellom mindre kommuner som har få saker med hørselstap og større kommuner der det i større grad er bygget opp et miljø og en infrastruktur for å ivareta hørselshemmede over tid.

En informant mener at man burde åpne for å ansette personer som har god tegnspråkkompetanse, for eksempel personer som selv er hørselshemmede eller har hørselshemmede i nær familie, men som ikke nødvendigvis er utdannet pedagoger. Fordi det kan være krevende å få tak i personer med kompetanse på begge deler, mener denne informanten at man i stedet kan ansette tegnspråklige for å sikre selve språkutviklingen hos barna, mens andre ansatte kan ha ansvar for det faglige innholdet.

Flere av informantene i PPT opplever en vanskelig balansegang mellom hva de bør skrive i den sakkyndige vurderingen basert på barnas behov og hva de vet er praktisk mulig å få til:

En ting er rettigheter, en annen ting er om det er folk nok. Det er ikke mange i barnehagen med mye tegnspråkkompetanse, da blir det heller tegn til tale og så bygge videre på det. [...] Vedtakene er der, og det vi anbefaler blir vedtatt. Men det er [spørsmål om] kompetansen i praksis.

Informantene har til dels ulike oppfatninger om hvorvidt man bør ta hensyn til hva som er realistisk å få til når de skal gi anbefalinger og veiledning til foreldrene. De fleste mener at de ikke kan ta hensyn til dette i sine anbefalinger, men at de kun må ta utgangspunkt i hva som er best for barnet. Dette innebærer imidlertid noen dilemmaer ettersom mangelen på kvalifisert personale kan føre til dårlig kvalitet i tegnspråktilbudet. Dersom PPT anbefaler opplæring i og på tegnspråk, kan man altså risikere at opplæringstilbudet barnet ender opp med å få ikke er godt nok. Her peker flere av informantene på at det ikke finnes sentrale retningslinjer eller krav til hvilken kompetanse ansatte som gir denne opplæringen i barnehagen skal ha. Dette finnes derimot når man kommer til grunnskolen. En informant forteller følgende:

I barnehage er det barnehagen selv som skal gå god for at kompetansen til enheten er god nok. Er det styret eller barnehagesjefen i kommunen? Hvilken kompetanse har barnehagen selv for å kvalitetssikre at opplæringen er god nok? [...] Nivået [på tegnspråkopplæringen] er ofte ikke godt nok, det er ikke tegnspråk de driver med, det er ASK, bildestøtte og tegn.

Vedkommende forteller videre at det kan være stor forskjell på nivået på opplæringen som gis i barnehagen og i skolen. Informanten har opplevd en sak der foreldrene i utgangspunktet har vært fornøyde med barnehagen og tilbudet barnet har fått, men at de senere har forstått at opplæringen egentlig var i norsk med tegn støtte og ikke i tegnspråk. Ettersom verken barnehagen eller foreldrene selv har tilstrekkelig kompetanse i tegnspråk til å kunne kvalitetssikre tilbudet, har barnet ikke fått ordentlig språkopplæring.

I andre tilfeller kan barn få avslag på opplæring i og på tegnspråk, til tross for at dette anbefales av PPT, på grunn av manglende kompetanse i kommunen til å gi et godt nok tilbud. En informant forteller om en slik sak hvor man til slutt har kommet frem til at opplæring i og på tegnspråk ikke er realistisk å få til, selv om foreldrene ønsker det. Informanten forteller at dette kan ha svært negative konsekvenser for barn, særlig i tilfeller der hørselen er for dårlig til å få til godt nok talespråk.

6.3 Tilgang på tegnspråkmiljø

Når det kommer til tegnspråk, må man skille mellom det å kun få opplæring i og på tegnspråk og det å være del av et tegnspråkmiljø. Selv om man i en kommune får tak i kvalifisert personell til å gi opplæring i og på tegnspråk, vil et tegnspråklig barn ofte ikke kunne kommunisere godt med medelever og andre ansatte i barnehagen/skolen. Dette kan føre til at man blir sosialt isolert. En informant forteller at vedkommende for tiden følger opp to skoleelever som har tegnspråktolk. Tolkene er imidlertid kun med i timene – ikke i pauser og friminutt. Informanten stiller spørsmålstegn ved hvor inkludert disse elevene da blir i det sosiale miljøet på skolen.

Flere informanter forteller derfor at mange foreldre ønsker at barna deres skal gå i egne barnehager eller skoler for hørselshemmede eller tegnspråklige barn, slik at de i større grad kan være en del av et sosialt miljø. Dette er også noe informantene i PPT forteller at de anbefaler i mange tilfeller, hvis det er mulig:

Disse ungene må jo møte andre barn, det å gå alene med en voksen bare er ikke det samme. Det å konstruere et tegnspråkmiljø er ikke så enkelt. Så det å anbefale kontakt med andre er kjempeviktig.

Det å ha miljøer med flere ansatte som har kompetanse på hørsel og tegnspråk er også positivt for de ansatte og for kvaliteten i tilbudet som gis. En informant som tidligere har jobbet med hørselshemmede elever i skolen forteller at det ofte kan bli ensomt hvis man er den eneste ansatte med slik kompetanse. Dersom man er flere, vil man kunne støtte hverandre og utvikle seg bedre faglig:

Man mister det kollegiale, det med å lære seg tegnspråk. Det å kunne være flere i samme barnehage, som har kompetanse på det så utvikler du deg bedre som en tegnspråkmodell. Det er verre hvis du er den ene pedagogen eller assistenten som skal stå for opplæringen.

Det å være flere ansatte med slik kompetanse på ett sted er også positivt for tegnspråklige elever. De kan da få flere voksenpersoner de kan kommunisere med og forholde seg til, og ikke bli «låst» til bare en person.

Her ser vi igjen et stort skille mellom større kommuner og byer som har et stort nok omfang av barn med hørselstap til å bygge opp slike miljøer, og mindre kommuner der dette er utfordrende.

I de større byene finnes det gjerne egne barnehager og skoler eller skoleklasser for elever med behov for opplæring i og på tegnspråk. Flere av disse er knutepunktskoler

og dermed åpne også for barn fra nærliggende kommuner.⁴ En PP-rådgiver i en liten kommune forteller at de har så få hørselshemmede barn at de ikke kan bygge opp et tegnspråkmiljø. Vedkommende forteller om en elev som opplevde å ikke ha et godt nok miljø i sitt nærrområde og derfor valgte å flytte for å kunne gå på en knutepunktskole.

At familier velger å flytte for å komme nærmere et tegnspråkmiljø, er noe flere informanter i mindre kommuner forteller om. Selv om det kan være til det beste for barnet med hørselstap, medfører dette en stor belastning for både foreldre og eventuelle søsken. Dette er også et dilemma PP-rådgiverne møter når de skal gi råd og veiledning til foreldrene og når de skal skrive sin sakkyndige vurdering. Dersom de anbefaler opplæring i og på tegnspråk, kan dette innebære at familien må flytte for å komme til et tilbud som er godt nok både faglig og sosialt.

Det finnes likevel gode eksempler på at man klarer å bygge opp både kompetanse og et godt sosialt miljø rundt tegnspråklige elever – også i mindre kommuner. Ansatte i en PPT i en mellomstor kommune forteller at de har hatt en tegnspråklig elev som de har klart å bygge opp et godt system rundt gjennom flere år. Dette innebærer både å bygge opp tegnspråkkompetanse hos lærere og å jobbe med medelevene for å gjøre dem trygge nok til å også prøve å bruke noe tegnspråk. Informanten forteller at kommunen og PPT i dette tilfellet ikke bare har fokusert på den enkelte eleven, men også på de rundt for å bygge opp et godt system. Dette innebærer også å være fleksible når det kommer til bruk av personalet, slik at de ansatte som har tegnspråkkompetanse kan følge eleven over lengre tid.

Dette er på mange måter en suksesshistorie når det kommer til inkludering av en hørselshemmet elev og det å gi opplæring i og på tegnspråk. Likevel virker dette å være et unntak. Også informantene som forteller historien peker på at det har tatt lang tid – 7 år – å bygge opp såpass god kompetanse og å gjøre medelevene trygge nok på kommunikasjon ved hjelp av tegnspråk til å få til et godt sosialt miljø. Slike prosesser er avhengig av at «alt» fungerer, og er for eksempel sårbare dersom ansatte velger å bytte jobb eller det skjer noe annet som forstyrrer den gode utviklingen.

6.4 Effekten av ny språklov

Som nevnt i innledningen, ble det fra og med 1. januar 2022 iverksatt en ny norsk språklov. I loven blir norsk tegnspråk formelt anerkjent som det nasjonale tegnspråket, og det understrekes at norsk tegnspråk er språklig og kulturelt likeverdig med norsk. Vi har derfor spurt informantene om de tror denne endringen vil ha noen betydning for hvorvidt barn får tilgang til opplæring i og på tegnspråk.

Informantene er generelt litt avventende når det kommer til hvilken effekt den nye språkloven vil ha på tegnspråktilbudet. Flere peker på at de lenge har jobbet ut fra en forståelse om at tegnspråk er et fullverdig og likeverdig språk, og at den nye loven derfor ikke vil føre til endringer i deres oppfattelse eller hvilken informasjon de gir foreldre. En PPT-ansatt sier følgende:

Jeg er usikker... Det spørs litt hva man gjør med det, hva som kommer ut av det. Bare et løft i status holder ikke, man må gjøre noe mer. Det må synliggjøres på en annen måte.

Flere av informantene håper for eksempel at den nye språkloven kan ha ringvirkninger til annet lovverk, slik at det for eksempel settes strengere krav til hva opplæring i og på

⁴ To eksempler er Nattland oppvekststun i Bergen, som består av både en barnehage og en skole som er tilrettelagt for hørselshemmede, og Voldsløkka barnehage for hørselshemmede og Vetland skole i Oslo.

tegnspråk skal inneholde og hvilken kompetanse de som gir det skal ha – blant annet i barnehagen.

Videre mener flere av informantene at den nye loven kan ha en indirekte effekt dersom den bidrar til at tegnspråk får høyere status og blir mer synlig i offentligheten. For eksempel trekker et par av informantene frem at tegnspråk i større grad burde tilbys som et fremmedspråk i skolen på lik linje med tysk, fransk og lignende. En informant sier også at vedkommende har sett en positiv utvikling i at tegnspråk har blitt mer synlig på TV, særlig barne-tv:

For eksempel Supernytt, koronasendinger osv. på tegnspråk. Det var også en som tolka Grand Prix på tegnspråk. [Det kan] gjøre det mer kult, man kan si enkle fraser, syng en sang med tegnspråk osv. Håper at det kan bli mer vanlig, at flere synes det er greiere å snakke med tegn. Det er veldig synlig når man snakker med tegn, og det er ofte litt vanskelig for ungdom. De vil helst snakke stille i et hjørne. Så kanskje det kan hjelpe litt på det.

Det at tegnspråk blir mer synlig i offentligheten, kan bidra til mer kunnskap og mindre fordommer generelt i befolkningen og senke terskelen for å velge opplæring i og på tegnspråk for foreldre.

7 Våre vurderinger av behov for informasjonstiltak

Vi ser her bare på behov for mulige tiltak knyttet til informasjon og råd om språkvalg. Prosjektet er ikke egnet til å belyse behov for tiltak i form av opplæring, tilpasninger, økonomisk støtte, mv. til hørselshemmede barn og deres familier.

Våre intervjuer med PP-tjenester tyder på at Statpeds informasjon og rådgiving til familier med hørselshemmede barn og til PP-tjenester fungerer godt. Enkelte har etterlyst at Statped tar en klarere og mer selvstendig rolle slik at kommunenes utfordringer med å koordinere ulike tjenester forenkles. Vi har selv for lite innsikt til å avgjøre om det er hensiktsmessig med en slik organisering, men dette må trolig avtales i hver enkelt sak.

Vårt begrensede informasjonsgrunnlag tyder på at PP-tjenestene vanligvis gir informasjon og/eller råd som samsvarer med Statpeds.

Vi mener at Statped bør vurdere å utforme mer utførlig skriftlig informasjon rettet mot foreldrene og en veileder rettet mot kommunene, herunder PPT. Dette bygger vi på at vi oppfattet at Statped i intervju hadde klarere holdninger enn det som framkommer i det skriftlige materialet.

Etter vår oppfatning har Helsedirektoratets veileder «Retningslinjer for hørsel hos små barn» formuleringer som ikke samsvarer med at tegnspråk er et selvstendig språk. Veilederen bør revideres på dette punktet. Veilederen sier klart at når det oppdages svekket hørsel hos et barn, skal det sendes henvisning til kommunen og – etter samråd med foreldrene - med kopi til Statped. Dette tilsier at foreldrene vil få råd av PPT eller Statped og at veilederens formuleringer om tegnspråk dermed kanskje ikke har så stor betydning. Statped og helsetjenesten bør likevel samkjøre sin informasjon og sine anbefalinger.

Litteratur

Barneloven. (1981). Lov om barn og foreldre (barnelova). (LOV-1981-04-08-7). Lovdata: https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-04-08-7#KAPITTEL_6.

Barnehageloven. (2005). *Lov om barnehager* (barnehagelova). (LOV-2005-06-17-64). Lovdata: https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64#KAPITTEL_7

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2013) Konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne. Hentet fra: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/sla/funk/konvensjon_web.pdf.

Barne- og familiedepartementet (2003) FNs konvensjon om barnets rettigheter. Hentet fra: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bfd/bro/2004/0004/ddd/pdfv/178931-fns_barnekonvensjon.pdf.

FNs CRPD-komité (2016) Generell kommentar nr. 4 (2016) om retten til inkluderende utanning. Oversettelse (uoffisiell) av general Comments no 4, FNs CRPD-komité. Utgivelse av SAFO. Hentet fra: https://www.safo.no/wp-content/uploads/2018/11/Oversettelse_CRPD_Generell_kommentar_nr4_2016_Rett_in_kl_utdanning_.pdf.

Helsedirektoratet (2016a). Alle nyfødte barn i Norge skal tilbys hørselsscreening [nettdokument]. Oslo: Helsedirektoratet (sist faglig oppdatert 23. januar 2017, lest 07. februar 2022). Tilgjengelig fra <https://www.helsedirektoratet.no/retningslinjer/screening-av-horsel-hos-nyfodte/metoder-for-a-gjennomfore-horselsscreening-av-nyfodte/alle-nyfodte-barn-i-norge-skal-tilbys-horselsscreening>

Helsedirektoratet (2016b). Hørsel hos små barn 0-3 år. Nasjonal faglige retningslinjer. Oslo: Helsedirektoratet (Sist faglig oppdatert: 24. mars 2017, lest 07. februar 2022). Tilgjengelig fra <https://www.helsedirektoratet.no/retningslinjer/horsel-hos-sma-barn-0-3-ar/behandling-og-oppfolging-av-barn-med-horselstap-i-alderen-03-ar#foreldre-til-barn-med-konstatert-horselstap-skal-tilbys-grundig-informasjon-praktisk>

Helsedirektoratet. (2021). Helsetasjons- og skolehelsetjenestens. Nasjonal faglig retningslinje. Oslo: Helsedirektoratet. (sist faglig oppdatert 24. september 2021. Hentet fra: <https://www.helsedirektoratet.no/retningslinjer/helsestasjons-og-skolehelsetjenesten/helsestasjon-05-ar/horsel-syn-og-sprak#helsesykepleier-og-lege-bor-vurdere-horselen-til-barn-mellom-0-og-5-ar-praktisk>

Kunnskapsdepartementet (2021) Høringsnotat. Forslag til ny opplæringslov og endringer i friskolelova. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/contentassets/e069262e09fa47d2b8ef4ddb3d971d9e/horingsnotat-forslag-til-ny-opplaringslov-og-endringer-i-friskolelove.pdf>.

Meld. St. 8 (2018-2019) *Kulturens kraft: Kulturpolitikk for framtida*. Kulturdepartementet. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/contentassets/9778c28ab1014b789bbb3de0e25e0d85/nn-no/pdfs/stm201820190008000dddpdfs.pdf>.

NAV (2021) Hørsel. Hentet fra: <https://www.nav.no/no/person/hjelpemidler/hjelpemidler-og-tilrettelegging/hjelpemidler/horsel#chapter-4>.

NBHP (u.å.) Retningslinje for henvisning av personer med betydelig hørselstap og psykisk lidelse. Hentet fra: <https://oslo-universitetssykehus.no/Documents/Retningslinje%20for%20henvisning%20av%20personer%20med%20betydelig%20h%C3%B8rselstap%20og%20psykisk%20lidelse.pdf>.

Norges Døveforbund (2020) Norges Døveforbund sine innspill til Opplæringsloven. Hentet fra: https://www.doveforbundet.no/sites/default/files/norges_doveforbund_sine_innspill_til_opplaeringsloven_0.pdf.

Opplæringsloven. (1998). *Lov om grunnskole og den videregående opplæringa* (opplæringslova). (LOV-1998-07-17-61). Lovdata: https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61#KAPITTEL_6

Oslo Universitetssykehus (2021) Cochleaimplantat (CI) ved kirurgisk dagbehandling for barn. Hentet fra: <https://oslo-universitetssykehus.no/behandlinger/cochleaimplantat-ci?sted=kirurgisk-dagbehandling-for-barn>.

Prop. 108 L (2019-2020). *Proposisjon til Stortinget* (forslag til lovvedtak). Lov om språk. (språklova). Hentet 08.10.21 fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/92c0cb2b20ba4d2aac3c397c54046741/nn-no/pdfs/prp201920200108000dddpdfs.pdf>

Regjeringen.no. (2021). *Mandat-tegnspråkutvalget*. Hentet 07.10.21 fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/daa4f7680ddc4ab3ae10c832da7e9298/mandat-tegnsprakutvalget.pdf>

Språkloven. (2021). *Lov om språk (språklova)* (LOV-2021-05-21-42). Lovdata. Hentet 08.10.21 fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2021-05-21-42>

Språkrådet. (2021). *Språkstatus. Språkpolitisk tilstandsrapport 2021*. Hentet fra <https://www.sprakradet.no/globalassets/vi-og-vart/publikasjoner/sprakstatus/sprakstatus-2021.pdf>.

Statped (2011) *Små barn med hørselstap. Informasjon til foreldre*. Hentet fra: http://www.acm5.com/kompendier/smaa_barn_med_hoerselstap.pdf.

Statped (2016) Den bimodale tospråklige utviklingen. Hentet fra: <https://www.statped.no/horsel/horselstap-og-grunnleggende-ferdigheter/muntlige-ferdigheter-og-horselstap/den-bimodale-tospraklige-utviklingen/>.

Statped. (2020). *Lovverk knyttet til tegnspråkopplæring*. Hentet fra: <https://www.statped.no/horsel/tegnsprak/lovverk-knyttet-til-tegnsprakopplaring/>

Statped (2021a) Strakstilbud ved hørselstap. Hentet fra: <https://www.statped.no/tjenester/strakstilbud/strakstilbud-ved-horselstap/>.

Statped (2021b) God start. Hentet fra: <https://www.statped.no/tjenester/tjenester-i-form-av-kurs/kurs-etter-soknad/kurs-for-foreldre-og-barnelever/god-start/>.

Statped (2021c) Se mitt språk. Hentet fra: <https://www.statped.no/tjenester/tjenester-i-form-av-kurs/kurs-etter-soknad/kurs-for-foreldre-og-barnelever/se-mitt-sprak/>.

Statped (2021d) Hva er norsk tegnspråk (NTS)? Hentet fra: <https://www.statped.no/horsel/tegnsprak/hva-er-norsk-tegnsprak-nts/>.

Statped. (u.å) *Tjenester innen hørsel*. Hentet fra: <https://www.statped.no/tjenester/tjenester-innen-hvert-fagomrade/tjenester-innen-horsel/>

Statped. (2022). *Kva er Statped?* Hentet fra: <https://www.statped.no/om-statped/kva-er-statped/>

St.meld.nr.35. (2007-2008). *Mål og mening*. Hentet 11.10.21 fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/50816e814a9c46169bd69dc20dd746a3/nn-no/pdfs/stm200720080035000dddpdfs.pdf>

Udir (2015) Valg av språkmiljø for hørselshemmede. Hentet fra: <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/sarskilte-behov/horselshemmede/verdt-a-vite-om-horsel/sprakmiljo/>.

Udir (2016) Rettigheter for hørselshemmede. Hentet fra: <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/sarskilte-behov/horselshemmede/verdt-a-vite-om-horsel/rettigheter/>.

Udir (2017) *Rammeplan for barnehagen. Innhold og oppgaver*. Hentet fra: <https://www.udir.no/globalassets/filer/barnehage/rammeplan/rammeplan-for-barnehagen-bokmal2017.pdf>.